

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Πτυχιακή διατριβή

«Ο ΛΥΚΟΣ ΩΣ ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΦΙΓΟΥΡΑ ΣΤΗΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ:
Η ΑΠΟΜΥΘΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥ»

Στέφανη Στυλιανού

Λεμεσός 2012

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΥΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

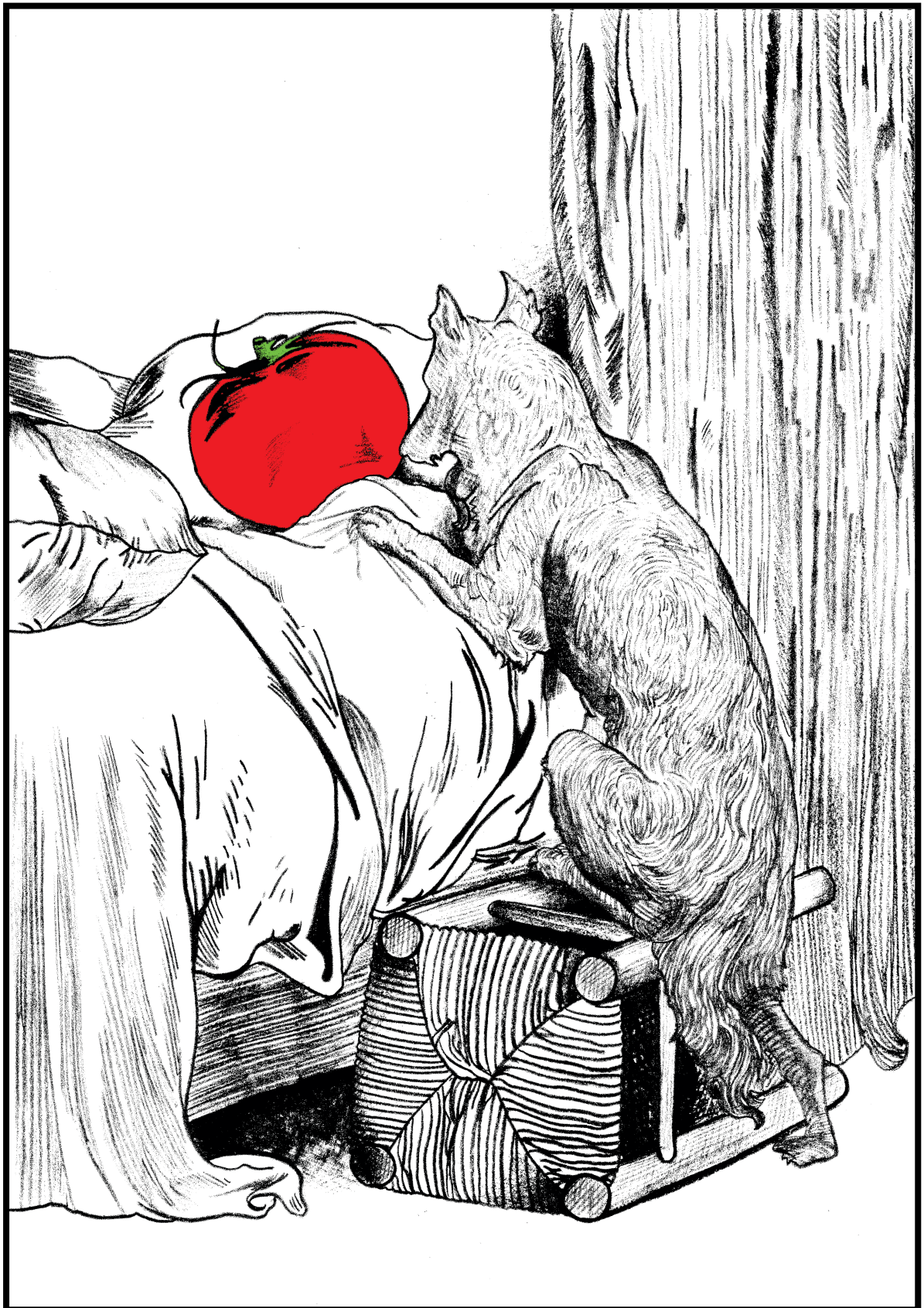
Πτυχιακή διατριβή

«Ο ΛΥΚΟΣ ΩΣ ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΦΙΓΟΥΡΑ ΣΤΗΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ:
Η ΑΠΟΜΥΘΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥ»

Στέφανη Στυλιανού

Επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Ασπασία Παπαδήμα

Λεμεσός 2012

Εικόνα 1: Η απομυθοποίηση του λύκου

Πρωτότυπη εικονογράφηση: Doré, G. (Artist). (1697). *Little red riding hood* [Woodcut].

Retrieved from <http://blog.acmi.net.au/index.php/2011/02/a-sting-in-the-tale/>

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Στέφανη Στυλιανού, 2012

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής διατριβής από το Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα Ασπασία Παπαδήμα όπως και τη Δρ. Άντρη Ιωάννου , για την πολύτιμη βοήθεια τους στην παρούσα πτυχιακή εργασία. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμμετέχοντες της έρευνας, για τον χρόνο τους και τη βοήθεια τους. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την αδερφή μου, η οποία βοήθησε στη διόρθωση της πτυχιακής εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολείται με τη φιγούρα του λύκου, ως πρωταγωνιστή στα παιδικά παραμύθια. Συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας είναι να ερευνήσει τους λόγους και τις αιτίες που απενοχοποιήθηκε η φιγούρα του λύκου στα παιδικά παραμύθια, τα τελευταία χρόνια. Παράλληλα, εξετάζεται ο αντίκτυπος των παραμυθιών – με κεντρικό ήρωα το καλό αλλά και κακό λύκο – στα παιδιά νηπιακής ηλικίας.

Για την διεκπεραίωση των πιο πάνω στόχων, χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία των ημι-δομημένων συνεντεύξεων αλλά και οι παρατηρήσεις πεδίου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερις διαφορετικές επαγγελματικές κατηγορίες – εκδότες, συγγραφείς, παιδοψυχολόγους / παιδοψυχίατρους, νηπιαγωγούς – με σκοπό να αντληθούν όσο το δυνατό περισσότερες πληροφορίες από άτομα τα οποία ασχολούνται είτε έμμεσα είτε άμεσα με παιδιά και παραμύθια. Οι παρατηρήσεις πεδίου, έγιναν σε παιδιά νηπιακής ηλικίας (5-6 ετών) και χωρίστηκαν σε δύο συναντήσεις. Τα παιδιά παρατηρήθηκαν – στο φυσικό τους περιβάλλον – κατά τη διάρκεια αφήγησης ενός παραμυθιού με κεντρικό ήρωα το λύκο ως καλό και ως κακό, αντίστοιχα. Σκοπός των παρατηρήσεων ήταν να εξεταστούν οι αντιδράσεις των παιδιών κατά την αφήγηση των παραμυθιών.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και μέσα από τα εργαλεία της έρευνας, ήταν αρχικά ότι ο λύκος αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Επίσης, πίσω από τη φιγούρα του κρύβονται πολλοί συμβολισμοί – όπως σεξουαλικότητα, εξωτερικοί κίνδυνοι της κοινωνίας, την άλλη «κακιά» πλευρά του εαυτού μας – οι οποίοι περνούν έμμεσα στο υποσυνείδητο των παιδιών. Στα παιδιά της Κύπρου ο αντίκτυπος είναι ακόμη πιο ασθενής λόγω του ότι δεν είναι ένα οικείο και γνώριμο ζώο γι'αυτά.

Οι λόγοι που επέλεξαν να τον απενοχοποιήσουν στα παιδικά παραμύθια είναι λόγω της ανάγκης για κατάρριψη των φυλετικών στερεοτύπων, του ρατσισμού, την ανάγκη μετάδοσης του αισθήματος της οικολογίας, αλλά και της ιδέας ότι τίποτα δεν είναι απόλυτο.

Η έρευνα σκοπό έχει να προσφέρει στον χώρο της εκπαίδευσης αλλά και στους γονείς, διλλήματα τα οποία θα πρέπει να τους απασχολήσουν όσον αφορά την αντιμετώπιση και

την χρήση των παραμυθιών αλλά και των ηρώων. Τα παιδιά πολλές φορές δεν έχουν τα λεκτικά μέσα να εκφράσουν τους φόβους και τα συναισθήματα τους και καταφεύγουν να ταυτιστούν με τους «τρομακτικούς» ήρωες των παραμυθιών. Επίσης, λόγω του ότι τα παραμύθια αποτελούν ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ποιά μηνύματα πρόκειται να περάσουμε στα παιδιά μέσα απ' αυτά.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	x
ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΡΩΝ	xi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	xii
Γενικά	xii
Δομή Εργασίας	xii
1 Ιστορική Αναδρομή	1
1.1 Εμφάνιση του λύκου.....	1
1.2 Ο λύκος και η Κοκκινোসκουφίτσα στην παγκόσμια λογοτεχνία.....	2
1.3 Ο λύκος και τα τρία γουρουνάκια στην παγκόσμια λογοτεχνία.....	4
1.4 Ο λύκος και τα επτά κατσικάκια στην παγκόσμια λογοτεχνία.....	5
1.5 Ο λύκος στην κυπριακή λογοτεχνία	6
1.6 Ο λύκος πρωταγωνιστής σε διάφορα παραμύθια	6
2 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	8
2.1 Βιβλιογραφική έρευνα για το ρόλο του λύκου σε παραμύθια και ιστορίες	8
2.2 Βιβλιογραφική έρευνα επιστημονικού ερωτήματος.....	11
2.3 Κενά στη βιβλιογραφία.....	13
2.4 Νέα στοιχεία που θα προσθέσει η παρούσα έρευνα.....	13
3 Μεθοδολογία	14
3.1 Εισαγωγή	14
3.2 Συνεντεύξεις	15
3.2.1 Συνεντεύξεις με εκδότες.....	15
3.2.2 Συνεντεύξεις με συγγραφείς.....	17
3.2.3 Συνεντεύξεις με παιδοψυχολόγους.....	18
3.2.4 Συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς.....	20
3.3 Παρατήρηση πεδίου.....	22
3.3.1 Παρατήρηση πεδίου 1.....	22
3.3.2 Παρατήρηση πεδίου 2.....	24
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	27

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΕΠΙΛΟΓΟΣ	32
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	34
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	38
4.1 Πρωτόκολλο συνεντεύξεων.....	38
4.1.1 Συνέντευξη με εκδότες	38
4.1.2 Συνέντευξη με συγγραφείς	39
4.1.3 Συνέντευξη με παιδοψυχολόγους	40
4.1.4 Συνέντευξη με νηπιαγωγούς.....	41
4.2 Πρωτόκολλο παρατήρησης πεδίου	42

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με εκδότες	27
Πίνακας 2: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με νηπιαγωγούς.....	28
Πίνακας 3: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με συγγραφείς	29
Πίνακας 4: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με παιδοψυχολόγους.....	30

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εικόνα 1: Η απομυθοποίηση του λύκου.....	ii
--	----

ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΡΩΝ

Skype Υπηρεσία Κοινωνικής Δικτύωσης

Email Ηλεκτρονική Αλληλογραφία

Απομυθοποίηση Καταρρίπτοντας το μύθο

Απενοχοποίηση Η διαδικασία με την οποία κάποιος παύει να είναι ένοχος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

Η πτυχιακή αυτή εργασία ασχολείται με την κυρίαρχη θέση της φιγούρας του λύκου στα εικονογραφημένα παιδικά παραμύθια. Ο λύκος καθιερώθηκε εδώ και πολλά χρόνια ως κεντρικός ήρωας σε πολλούς μύθους – όπως του Αισώπου – αλλά και σε πολλά παραμύθια. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι η φιγούρα του λύκου χρησιμοποιήθηκε ποικιλοτρόπως σε διάφορους πολιτισμούς, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και την κουλτούρα τους. Στη δική μας κουλτούρα, ο λύκος κατέχει τη θέση ενός άγριου και αμείλικτου σαρκοφάγου ζώου.

Τα τελευταία χρόνια όμως, οι συγγραφείς τείνουν να ανατρέπουν τους συμβολισμούς της φιγούρας του λύκου καθώς και τις εικονογραφήσεις του. Με την πάροδο των χρόνων, η ανάγκη της απενοχοποίησης του λύκου γίνεται όλο και πιο έντονη, όχι μόνο σε παιδικά παραμύθια αλλά και σε κινούμενα σχέδια και ταινίες.

Εξαιτίας αυτής της ανάγκης, η έρευνα εστίασε στους λόγους αλλά και στα χρονικά πλαίσια που άρχισε να γίνεται η αλλαγή του ρόλου του λύκου στα παραμύθια. Παράλληλα, η έρευνα ασχολείται με τον αντίκτυπο που έχει η φιγούρα του λύκου στα παιδιά – στην παραδοσιακή και σύγχρονη μορφή του – αλλά και τις αντιδράσεις μικρών παιδιών κατά τη διάρκεια αφήγησης ενός παραμυθιού με κεντρικό ήρωα το λύκο.

Δομή Εργασίας

Σε αρχικό στάδιο, επιχειρείται βιβλιογραφική ανασκόπηση σε έρευνες και πειράματα που έγιναν σχετικά με παραμύθια με κεντρικό ήρωα το λύκο. Στο σημείο αυτό, εντοπίζονται κενά που υπάρχουν στην υφιστάμενη βιβλιογραφία και επιπλέον προσδιορίζονται οι στόχοι της έρευνας. Έπειτα, η έρευνα συνεχίζεται με περαιτέρω ανάλυση της ανατρεπτικής φιγούρας του λύκου στα παραμύθια.

Στη συνέχεια, η έρευνα επικεντρώνεται στην αναλυτική ιστορική αναδρομή της φιγούρας του λύκου στα παραμύθια και στους μύθους. Παράλληλα, αναφέρονται συγκεκριμένα παραμύθια και ο ρόλος της φιγούρας του λύκου σ' αυτά.

Έχοντας ως σκοπό την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος, γίνεται προσπάθεια

συλλογής πληροφοριών μέσω συνεντεύξεων (με εκδότες, συγγραφείς, παιδοψυχολόγους και νηπιαγωγούς) αλλά και μέσω της χρήσης του εργαλείου της παρατήρησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας (5 – 6 ετών) κατά τη διάρκεια αφήγησης παραμυθιών με κεντρικό ήρωα το λύκο – με την παραδοσιακή αλλά και τη σύγχρονη μορφή του.

Η έρευνα ασχολείται με θεωρητικά δεδομένα και χρησιμοποιεί εργαλεία τα οποία απορρέουν από την ποιοτική έρευνα.

1 Ιστορική Αναδρομή

1.1 Εμφάνιση του λύκου

Ο λύκος εμφανίζεται για πρώτη φορά στους μύθους του Αισώπου, οι οποίοι χρονολογούνται από τον 6^ο αιώνα π.Χ. (Gray, 2009). Στους μύθους του Αισώπου, πρωταγωνιστούν διάφορα ζώα όπως λιοντάρια, αλεπούδες, σκυλιά, ελάφια κ.ά. Αυτό που προκαλεί το ενδιαφέρον, είναι ότι τα ζώα αυτά αποκτούν για πρώτη φορά ανθρώπινες ιδιότητες – όπως αυτή της ομιλίας – με σκοπό να αποδώσουν ένα διδακτικό μήνυμα στους αναγνώστες. Τα θέματα με τα οποία ασχολείται ο Αίσωπος αφορούν τις ανθρώπινες αδυναμίες (πονηριά, αυθαιρεσία, μισαλλοδοξία, βία, ψευδολογία, πλεονεξία, απάτη) ενώ οι μύθοι του είναι εμπνευσμένοι από την απλή καθημερινότητα αλλά και τη φύση. Έχουν χαρακτήρα ηθικοδιδακτικό, συμβολικό αλλά και αλληγορικό («Αισώπου μύθοι», 2008).

Οι μύθοι του Αισώπου εκδόθηκαν για πρώτη φορά στο Μιλάνο, το 1479, και στη συνέχεια στο Παρίσι, το 1547. Από τότε έχουν κυκλοφορήσει σε πολλές γλώσσες και έχουν διαβαστεί παγκοσμίως. Τον 16ο αιώνα είχε γίνει η πρώτη απόδοση τους στην ελληνική γλώσσα («Αισώπου μύθοι», 2008).

Οι πιο γνωστοί μύθοι που αναφέρονται στο λύκο είναι:

- «Το πάθημα του λύκου», όπου ο λύκος πέφτει στην παγίδα που ο ίδιος έστησε στην πονηρή αλεπού.
- «Η συμμαχία λύκων και σκυλιών», όπου οι λύκοι ξεγελάνε τα σκυλιά με πονηριά για να τους παραχωρήσουν το κοπάδι με τα πρόβατα, ενώ στο τέλος σκοτώνουν και τα ίδια τα σκυλιά.
- «Ο λύκος και το αρνί», όπου το αρνί προτιμά να θυσιαστεί στο βωμό ενός θεού παρά να πέσει στα δόντια ενός λύκου.
- «Ο κυνηγός και ο λύκος», όπου ο κυνηγός παγιδεύει το λύκο που έφαγε τα πρόβατα του και για τιμωρία τον παραχωρεί στα σκυλιά.
- «Ο σκύλος και ο λύκος», όπου ο λύκος φανερώνει στο σκύλο το φόβο του προς τον άνθρωπο.

- «Ο λύκος και η κατσίκα», όπου ο λύκος προσπαθεί με δόλιους τρόπους να κατεβάσει την κατσίκα από την κορυφή του βράχου για να τη φάει, αλλά εκείνη καταλαβαίνοντας το σχέδιό του, αντιστέκεται.
- «Ο λύκος και το λιοντάρι», όπου ο το λιοντάρι αρπάζει από το λύκο το κλεμμένο γουρούνι.
- «Οι λύκοι στο ποτάμι», όπου οι λύκοι θέλοντας να πιάσουν από το ορμητικό ποτάμι τα δέρματα των βοδιών, αποφασίζουν να πιουν το νερό του ποταμού και να περπατήσουν με ασφάλεια προς αυτά, μη σκεπτόμενοι το γεγονός ότι θα «σκάσουν» από το πολύ νερό.
- Επίσης, ο λύκος αναφέρεται ονομαστικά και στο μύθο του «Ψεύτη βοσκού», όπου ο βοσκός επικαλείται τη μοχθηρία του λύκου για να προσελκύσει την προσοχή των συγχωριανών του.

1.2 Ο λύκος και η Κοκκινσκοουφίτσα στην παγκόσμια λογοτεχνία

Το 17^ο αιώνα, η φιγούρα του λύκου χρησιμοποιείται και από άλλους συγγραφείς. Η πρώτη γνωστή έντυπη έκδοση της «Κοκκινσκοουφίτσας», έχει τις ρίζες της στη γαλλική λαογραφία. Το παραμύθι «Le petit chaperon rouge» εκδόθηκε από το συγγραφέα Charles Perrault το 1697, και ανήκει στη συλλογή «Tales of Mother Goose». Η ιστορία αναφέρεται σε μια νεαρή και ελκυστική κοπέλα, η οποία προκειμένου να αποκτήσει πληροφορίες σχετικά με την τοποθεσία του σπιτιού της γιαγιάς της, κινδυνεύει να εξαπατηθεί από τον κακό λύκο. Στο τέλος, δυστυχώς, ο λύκος αναδεικνύεται νικητής. Ο Charles Perrault εξηγεί ότι σκοπός του παραμυθιού ήταν να μεταδώσει ένα ηθικό μήνυμα στις όμορφες και νεαρές κοπέλες. Δηλαδή, να μην παρασυρθούν από τον άγνωστο «κακό λύκο», ακόμα κι αν ανήκει σε ευγενείς κύκλους. Το παραμύθι του Perrault, μεταφράστηκε και εκδόθηκε για πρώτη φορά στην Αγγλία το 1729 («Little red riding hood», 2011; Heiner, 2010).

Μετά την εκδοχή της «Κοκκινσκοουφίτσας» από τον Perrault, το παραμύθι έγινε γνωστό στο ευρύ κοινό και υιοθετήθηκε από πολλές αγγλικές συλλογές παραμυθιών, όπως το «A pretty book for children», «Easy guide to the english tongue» το 1744 και αργότερα, το 1760, στη συλλογή «The top book of all: Little misters and misses» (Heiner, 2010).

Στη συνέχεια, εμφανίζονται οι πρώτες εικονογραφήσεις της ιστορίας, οι οποίες αποδίδονται πάνω σε ξύλο – ξυλογραφίες – από τον Thomas Bewick. Το 1803, η ιστορία αποδόθηκε και ως παντομίμα από τον Charles Dibdin (Heiner, 2010).

Το 1827, ο James N. Barker, έγραψε ακόμα μια παραλλαγή της ιστορίας της Κοκκινোসκουφίτσας, η οποία αργότερα ανατυπώθηκε από τον William E. Burton, το 1858, σε ένα βιβλίο του με επεξεργασμένες ιστορίες («Little red riding hood», 2011).

Το 19^ο αιώνα, επανεκδίδονται δύο ιστορίες της «Κοκκινোসκουφίτσας» από τον Γερμανό Jacob Grimm, ο οποίος στην πρώτη έκδοση υιοθετεί πολλά στοιχεία από την ιστορία του Charles Perrault, τροποποιώντας το τέλος σε αίσιο. Δηλαδή, η γιαγιά και η Κοκκινোসκουφίτσα σώζονται από τον κυνηγό του δάσους. Στη δεύτερη έκδοση όμως, η γιαγιά και η Κοκκινোসκουφίτσα στο τέλος της ιστορίας θανατώνουν τον κακό λύκο βάζοντας στο τζάκι μια μεγάλη κατσαρόλα με ζεστό νερό και λουκάνικα για να τραβήξουν με την μυρωδιά την προσοχή του λύκου. Ο λύκος δελεασμένος, ξεγελιέται και πνίγεται στο ζεστό νερό («Little red riding hood», 2011).

Οι αδελφοί Grimm, τροποποίησαν αρκετές φορές την ιστορία της «Κοκκινোসκουφίτσας» σε μεταγενέστερες εκδόσεις. Το 1857 εξέδωσαν την ιστορία με τον τρόπο ο οποίος είναι γνωστός σε εμάς μέχρι σήμερα («Little red riding hood», 2011).

Έπειτα, το 1867, εκδίδεται στην Ιταλία και την Αυστρία το παραμύθι με τίτλο «El carrellin rosso», από τον Christian Schneller. Το παραμύθι αυτό, υιοθετεί για ακόμα μια φορά την εκδοχή του Perrault, δηλαδή το παραμύθι κλείνει με το θάνατο της Κοκκινোসκουφίτσας από τον κακό λύκο (Heiner, 2007).

Επίσης, ο Andrew Lang, στο βιβλίο του «The blue fairy book» 1889, επανεκδίδει την κλασική ιστορία της Κοκκινোসκουφίτσας. Τον επόμενο χρόνο, 1890, εκδίδει το βιβλίο του «The red fairy book», στο οποίο συμπεριλαμβάνει μια παραλλαγή της Κοκκινোসκουφίτσας, την οποία ονομάζει «The true history of little goldenhood». Η ιστορία αυτή αναφέρεται στη μαγεμένη χρυσή κάπα του κοριτσιού, η οποία τη σώζει από το λύκο. Συγκεκριμένα, καθώς ο λύκος προσπαθεί να φάει το κορίτσι, το στόμα του καίγεται καθώς αγγίζει τη χρυσή κουκούλα που φοράει («Little red riding hood», 2011; Heiner, 2007).

Την ίδια χρονιά, ο Wratishlaw A.H., εκδίδει το παραμύθι της «Κοκκινোসκουφίτσας» σε μια γερμανική παραλλαγή, στην οποία ο λύκος έφαγε την Κοκκινোসκουφίτσα και τη γιαγιά κι

έπεσε σε βαθύ ύπνο. Περνώντας ένας κυνηγός, άκουσε το ροχαλητό του λύκου και προσπάθησε να τον σκοτώσει με το τουφέκι του. Βλέποντας όμως τη μεγάλη κοιλιά του, πήρε ένα μαχαίρι και την έσχισε. Από μέσα ξεπρόβαλαν οι δύο γυναίκες. Έτσι ο κυνηγός, για να τιμωρήσει το λύκο, γέμισε την κοιλιά του με πέτρες. Ο λύκος, όταν ξύπνησε και προσπάθησε να περπατήσει, από το βάρος που είχε, έπεσε κάτω και κτύπησε δυνατά με αποτέλεσμα να πεθάνει (Heiner, 2007).

Στη συνέχεια, το 1974, εκδόθηκε για πρώτη φορά στα αγγλικά, το παραμύθι της «Κοκκινোসκουφίτσας» με αίσιο τέλος, από τους Peter και Iona Opie, στο βιβλίο τους «The classic fairy tales» και την ίδια χρονιά από τον Stith Thompson, στη συλλογή του «One hundred favorites folktales» (Heiner, 2010).

Το 1980, μεταφράζεται από τον George Martin, το παραμύθι «The wolf and the three girls», το οποίο έγραψε ο Calvino Italo στη συλλογή του «Italian Folktales» – το 1956. Στο παραμύθι αυτό, πρωταγωνιστούν τρεις αδελφές, η μαμά και ένας κακός λύκος. Στο τέλος του παραμυθιού, ο λύκος τρώει τη μικρότερη αδερφή αλλά στο γυρισμό του για το σπίτι, οι κάτοικοι της περιοχής τον κτυπούν μέχρι θανάτου και έτσι η μικρή σώζεται (Heiner, 2007).

Ο Jack Zipes, το 1987, μεταφράζει και επανεκδίδει μια συλλογή από τους αδελφούς Grimm, «The complete fairy tales of the brothers Grimm», στην οποία συμπεριλαμβάνεται επίσης η ιστορία της «Κοκκινোসκουφίτσας» με αίσιο τέλος (Heiner, 2007).

Κατά τον 20^ο αιώνα, η ιστορία γίνεται παγκοσμίως γνωστή με πολλές νέες εκδόσεις, στηριγμένες στη φροϋδική ανάλυση, στην αποδόμηση αλλά και στη φεμινιστική κριτική θεωρία («Little red riding hood», 2011).

1.3 Ο λύκος και τα τρία γουρουνάκια στην παγκόσμια λογοτεχνία

Όσον αφορά την ιστορία «Τα τρία μικρά γουρουνάκια», χρονολογείται σε έντυπη μορφή από το 1840, παρ'όλο που η ιστορία ακουγόταν πολύ πιο πριν, χωρίς να είναι σαφής η ακριβής ημερομηνία εμφάνισής της. «Τα τρία μικρά γουρουνάκια» συμπεριλήφθηκαν για πρώτη φορά στο βιβλίο του James Orchard Halliwell-Phillipp, «Popular Rhymes and Nursery Tales», το 1849 στο Λονδίνο και στη Νέα Υόρκη («Three little pigs», 2011; Heiner 2007).

Στη συνέχεια εμφανίζονται, στη μορφή που όλοι γνωρίζουμε, για πρώτη φορά το 1890 από τον Άγγλο Joseph Jacobs, ο οποίος αναφέρει ως πηγή του τον James Orchard Halliwell-Phillipps (1886). Ο Joseph Jacobs, αναφέρεται στα τρία μικρά γουρουνάκια με ονόματα όπως ο Καφετούλης, ο Ασπρούλης και ο Μαυρούλης. Έπειτα, το 1892, ο Andrew Lang, επανέκδοσε την ιστορία στο βιβλίο του «The green fairy book» («Three little pigs», 2011).

Κάποιες παραλλαγές της ιστορίας, είναι αυτή του Joel Chandler Harris – το 1880 – στο βιβλίο «Nights with uncle Remus», όπου τα τρία γουρουνάκια αντικαθιστούνται από λαγουδάκια. Ακόμη σε μια άλλη παραλλαγή του παραμυθιού ο κακός λύκος αντικαθίσταται από την κακιά αλεπού («Three little pigs», 2011; Heiner, 2007).

Το 1933, τα τρία μικρά γουρουνάκια είχαν πλέον αποκτήσει τα δικά τους κινούμενα σχέδια ως μέρος της Silly Symphony cartoon, την οποία παρήγαγε η Walt Disney. Το τραγούδι από τα κινούμενα σχέδια «Who's afraid the big bad wolf», έγινε αμέσως γνωστό και πολλοί το υιοθετούσαν για να παραλληλίσουν το λύκο με θέματα που αφορούσαν τη ζωή της εποχής, όπως τη φτώχεια και την πείνα («Three little pigs», 2011; Heiner, 2007).

Σημαντικό είναι να σημειωθεί και η παραλλαγή του Έλληνα συγγραφέα Ευγένιου Τριβιζά, το 1994, στο παραμύθι με τίτλο «Τα τρία μικρά λυκάκια». Στην περίπτωση αυτή, έχουμε ριζική αντιστροφή ρόλων, όπου τα τρία μικρά λυκάκια παίρνουν το ρόλο των τριών μικρών γουρουνιών ενώ ο κακός λύκος αντικαθίσταται από το κακό γουρούνι («Three little pigs», 2011; Τριβιζάς, 2011).

Τον Ιανουάριο του 2008, εκδόθηκε η ιστορία «The Three Little Cowboy Builders», εμπνευσμένη από το ίδιο παραμύθι το οποίο κέρδισε το βραβείο Bett. Το παραμύθι αυτό, κατακρίθηκε από την κυβέρνηση της εποχής, με τον ισχυρισμό πως κρύβει υποτιμητικά μηνύματα για τους μουσουλμάνους και πως τα τρία γουρουνάκια θέτουν πολιτιστικά θέματα («Three little pigs», 2011; Mair, 2008).

1.4 Ο λύκος και τα επτά κατσικάκια στην παγκόσμια λογοτεχνία

Το επόμενο, επίσης γνωστό παραμύθι με πρωταγωνιστή το λύκο, είναι «Τα επτά κατσικάκια». Πρόκειται για ένα γερμανικό παραμύθι, το οποίο υιοθετήθηκε επίσης από τους αδερφούς Grimm και εκδόθηκε το 1812. Η ιστορία του συσχετίζεται άμεσα με την «Κοκκινσκουφίτσα» και «Τα τρία μικρά γουρουνάκια» («The wolf and the seven young kids», 2012). Δυστυχώς, δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά την αρχική

έκδοση και την πορεία του παραμυθιού. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια η ιστορία επανεκδίδεται συνεχώς. Μια πρόσφατη μετάφραση του παραμυθιού «Le loup, la chèvre et les sept chevreaux» («Ο λύκος, η κατσικά και τα επτά κατσικάκια»), του Geoffroy de Pennart, επανεκδόθηκε το 2011.

1.5 Ο λύκος στην κυπριακή λογοτεχνία

Πολλοί από τους Κύπριους συγγραφείς υιοθέτησαν τη φιγούρα του λύκου στα παραμύθια τους. Μία απ' αυτούς είναι η Μαρία Πυλιώτου, η οποία έγραψε τη νουβέλα «Οι λύκοι και η Κοκκινোসκουφίτσα», το 1977 (Κυπρίων έργα, 2010). Επίσης, η Τούλα Κακουλλή έγραψε το 1990, το θεατρικό παραμύθι «Ο Λουδοβίκος Ντε-Λυκ», το οποίο είναι μια παρωδία του παραμυθιού «Κοκκινোসκουφίτσα». Σ' αυτό το παραμύθι γίνεται μια προσπάθεια από τον ίδιο το λύκο να απενοχοποιηθεί και να αποκαταστήσει το όνομα των λύκων στη συνείδηση των παραμυθιών και των μικρών παιδιών (Κυπρίων έργα, 2010). Το 2003, η Κατίνα Ζένιου Κωνσταντινίδη γράφει το παραμύθι «Λύκε λύκε είσαι δω», που ο τίτλος του χρησιμοποιήθηκε σε κυπριακή τηλεοπτική σειρά του Γιώργου Τσιάκκα το 2011.

1.6 Ο λύκος πρωταγωνιστής σε διάφορα παραμύθια

Ακόμα ένα γνωστό και αγαπημένο παραμύθι είναι «Ο Πέτρος και ο λύκος». Το παραμύθι αυτό, αφορά μια ορχηστρική σύνθεση που έγραψε ο ρώσος Sergei Prokofiev, το 1936, η οποία συνδυάζει μουσική και αφήγηση. Κάθε μουσικό όργανο ή μια ομάδα από αυτά, εκπροσωπεί ένα χαρακτήρα του παραμυθιού. Το 1946, η Walt Disney, παρήγαγε μία μουσική ταινία με αφηγήτρια την Sterling Holloway («Peter and the wolf», 2011).

Τέλος, μέχρι και τον 21^ο αιώνα, ο λύκος παραμένει πρωταγωνιστής στα παιδικά παραμύθια. Αρχίζουν πλέον να εμφανίζονται καινούριες ιστορίες όπως αυτές του Geoffroy de Pennart («Να'μαι ξανά», «Ο λύκος ξαναγύρισε», «Το γεύμα των λύκων», «Ο Προκόπης και ο λύκος», «Η στρογγυλοσκουφίτσα») αλλά και παραμύθια άλλων συγγραφέων («Ο λύκος και η μαμά» της Κατερίνας Αναγνώστου, «Όχι στον μεταλλαγμένο κακό λύκο» του Στέλιου Πελασγού) όπου τα παραμύθια συνεχίζουν να αναφέρονται σε ιστορίες με τον κακό και μοχθηρό λύκο.

Παράλληλα όμως, ο λύκος μετατρέπεται σ' ένα πρόσχαρο και ευγενικό παιδί μέσα από τα παραμύθια: «Ο λύκος πάει σχολείο» της Elisabeth Duval, «Ο πράσινος λύκος» της René

Gouichoux, «Ο καλόκαρδος λύκος» του Geoffroy de Pennart, «Ο μάγος λύκος» του Laurence Bourguignon, «Το καλό λυκάκι» της Nadia Shireen, «Ο λυκούργος και το δίχτυ της αγάπης» της Ευδοκίας Σκορδάλα-Κακατσάκη, «Ένας πολύ γλυκός λύκος» της Λήδας Βαρβαρούση. Τα παραμύθια αυτά, εξιλεώνουν το λύκο στα μάτια των παιδιών με αποτέλεσμα να μην αποτελεί πλέον το φόβο και τον τρόμο της παιδικής τους ηλικίας.

2 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Βιβλιογραφική έρευνα για το ρόλο του λύκου σε παραμύθια και ιστορίες

Η φιγούρα του λύκου στα παραμύθια, απασχολεί εδώ και πολλά χρόνια αρκετούς ερευνητές, λόγω της συστηματικής του εμφάνισης. Το ενδιαφέρον με το άγριο αυτό ζώο, είναι ότι η εμφάνιση του στα παραμύθια παραμένει ανεξίτηλη στο χρόνο και συχνά τροποποιείται ανάλογα με τις ανάγκες κάθε πολιτισμού και εποχής.

Μία από τις μελέτες που έχουν γίνει είναι αυτή της Dr. Jamie Tehrani. Η Dr. Jamie Tehrani, πολιτιστική ανθρωπολόγος του Πανεπιστημίου Durham, μελέτησε 35 διαφορετικές εκδόσεις του παραμυθιού της «Κοκκινোসκουφίτσας», απ'όλο τον κόσμο. Η αρχαιότερη ιστορία με το λύκο ως πρωταγωνιστική φιγούρα, συναντάται στους μύθους του Αισώπου, οι οποίοι χρονολογούνται από τον 6ο αιώνα π.Χ. Πορίσματα αυτής της έρευνας, δείχνουν ότι με την πάροδο των χρόνων τα παραμύθια αλλάζουν και εξελίσσονται σαν βιολογικοί οργανισμοί (Gray, 2009).

Η Dr. Tehrani, υποστηρίζει ότι όλες οι μεταγενέστερες ιστορίες με το λύκο είναι η εξέλιξη των μύθων του Αισώπου. Επιπρόσθετα, μελετά τη διαφοροποίηση του παραμυθιού της «Κοκκινোসκουφίτσας» με βάση τους διαφορετικούς πολιτισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παραλλαγή του παραμυθιού της «Κοκκινোসκουφίτσας» στο Ιράν, όπου θεωρείται παράξενο ένα ανήλικο κορίτσι να περιπλανιέται μόνο του χωρίς τη συνοδεία κάποιου ενήλικα. Έτσι, στο παραμύθι το μικρό κορίτσι αντικαταστάθηκε από ένα μικρό αγόρι (Gray, 2009).

Μια άλλη έρευνα του συνταξιούχου καθηγητή Jack Zipes, του Πανεπιστημίου Minnesota – ο οποίος θεωρείται ειδικός στην ερμηνεία των παραμυθιών – καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα παραμύθια είναι ένα μέσο επικοινωνίας μηνυμάτων από γενιά σε γενιά. Ισχυρίζεται ότι τα μηνύματα αυτά αποθηκεύονται στο υποσυνείδητό μας και τα χρησιμοποιούμε – ως σημεία αναφοράς – στην καθημερινότητά μας (Gray, 2009).

Όσον αφορά τα κρυμμένα μηνύματα που υπάρχουν στα παραμύθια, η Cynthia Jones (2010), αναφερόμενη στο παραμύθι της «Κοκκινোসκουφίτσας», ως το πιο δημοφιλές και αγαπημένο παραμύθι του δυτικού πολιτισμού, προβαίνει σε κάποιες σημειολογικές

υποθέσεις. Πολλοί αναφέρουν ότι το παραμύθι της «Κοκκινোসκουφίτσας» προειδοποιεί τα μικρά κορίτσια για το «μεγάλο κακό λύκο», δηλαδή τον άντρα βιαστή. Στο σύγγραμμα της η Jones, επισημαίνει ότι στην πραγματικότητα ο λύκος αποτελεί ένα μέρος του εαυτού της Κοκκινোসκουφίτσας, το οποίο δε γνωρίζει ότι υπάρχει. Κατά την προσέλευση της στο δάσος, αναγκάζεται να αντιμετωπίσει αυτή την πλευρά του εαυτού της. Συγκρίνοντας και αντιπαραθέτοντας τρεις διαφορετικές εκδοχές του παραμυθιού, η Jones, ανακαλύπτει ότι ο λύκος αναπαριστά την άγρια φύση, η οποία βρίσκεται υποσυνείδητα και στη συνέχεια συνειδητά, σε ένα κομμάτι του εαυτού της Κοκκινোসκουφίτσας. Έτσι, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το παραμύθι αυτό αντιπροσωπεύει το φόβο των ενστίκτων του ζώου μέσα μας.

Επίσης, σε μία πρόσφατη έρευνα του Walker Steven που έγινε το 2010, επισημαίνεται ότι τα παραμύθια εμφανίζονται ως μέσα που συμβάλλουν στην πρόωρη ανάπτυξη των παιδιών. Ακόμα, αναφέρει τα μυθολογικά όντα που – ως υποβοηθητικά μέσα της εξουσίας – σκοπό έχουν να εκφοβίσουν τους ανθρώπους σε διαφορετικά ηλικιακά επίπεδα. Παράλληλα, οι μύθοι χρησιμοποιούνται πολλές φορές αλληγορικά, με αποτέλεσμα να τρομάζουν τα μικρά παιδιά και να τα υποβάλλουν σε ψυχολογική βία.

Σημαντικό είναι να σημειωθεί πως στις έρευνες της Victoria Williams (2010) και της Stevenson C. Laura (2011), παρατηρείται ότι οι παραμυθένιοι και μυθολογικοί χαρακτήρες έχουν άμεση σχέση με την πραγματικότητα. Πολλές φορές συνδέεται η παιδική λογοτεχνία με κυρίαρχα θέματα τα οποία αφορούν τους ενήλικες – όπως η ζήλια, το πάθος, ο ψυχαναγκασμός.

Μία άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2001 (Field, Argyris, & Knowles), ασχολήθηκε με τη θεωρία του Rachman¹ (1977), η οποία εντοπίζει τα μέσα με τα οποία μπορεί να αποκτηθούν φοβίες κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Η συγκεκριμένη μελέτη, είχε ως στόχο να αναπτύξει ένα μοντέλο στο οποίο θα διαφαίνονται οι οδοί μέσω των οποίων αποκτούνται φοβίες. Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν το εργαλείο του

¹ **Θεωρία του Rachman (1977):** Ο Rachman εντοπίζει τέσσερα αίτια απόκτησης φόβου: 1) Ο κλασικός φόβος, ο οποίος προκαλείται μετά από μία αρνητική εμπειρία, 2) Ο φόβος παρατήρησης, ο οποίος προκαλείται όταν κατά τη διάρκεια που βιώνεται μία αρνητική εμπειρία η παρατήρηση μας αποσπαστεί από μία άλλη κατάσταση, 3) Ο ενημερωτικός φόβος, ο οποίος προκαλείται κατά τη διάρκεια πληροφόρησης μίας απειλητικής ή επικίνδυνης κατάστασης και 4) Ο παρασκευασμένος φόβος, ο οποίος κληρονομείται από το παρελθόν.

πειράματος. Δημιούργησαν δύο ομάδες με παιδιά από 7 έως 9 ετών και τους παρουσίασαν δύο νέα ερεθίσματα (τέρατα), μέσω της βίντεοπροβολής και της αφήγησης. Αποδείχτηκε ότι μέσω της αφήγησης τα παιδιά φοβήθηκαν περισσότερο σε σχέση με τη βίντεοπροβολή. Έτσι, συνέχισαν με τη δημιουργία ενός δεύτερου πειράματος που αφορούσε μόνο την αφήγηση αλλά από διαφορετικούς πομπούς (δάσκαλος, άγνωστος ενήλικας, συμμαθητής). Σ' αυτή την περίπτωση, σημειώθηκε εντονότερα ο φόβος των παιδιών όταν η αφήγηση γινόταν από κάποιο ενήλικο πρόσωπο. Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι, ανεξάρτητα από τον τύπο και το περιεχόμενο του παραμυθιού, είναι ο αφηγητής που προσδιορίζει κατά πόσο θα τρομοκρατηθούν ή όχι τα παιδιά μέσω της ιστορίας.

Από την άλλη μεριά, στο δοκίμιο της η Schell Heather (2007), διακρίνει την εναλλαγή που πραγματοποιείται με την πάροδο των χρόνων στη φιγούρα του λύκου – όχι απαραίτητα στα παραμύθια – αλλά σε πολλές ταινίες και απεικονίσεις του. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε παραδείγματα, στα οποία οι λύκοι ενσαρκώνονται σε άντρες. Η Heather θεωρεί ότι κατά τη διάρκεια προηγούμενων δεκαετιών, υπήρχε διαφορετική αντίληψη όσον αφορά τις επιθετικές συμπεριφορές των λύκων-ανδρών, κάτι που σταδιακά αλλάζει. Αυτό που κάποτε θεωρείτο αχρείο και τρομακτικό, τώρα θεωρείται ελκυστικό και σέξι.

Ο Arnlod (1986), χαρακτηρίζει τους λύκους άπληστους ενώ δε διστάζει να τους παραλληλίσει με ιερόδουλες γυναίκες, οι οποίες χρηματίζονται από τους εραστές τους. Επιπλέον, οι λύκοι θεωρούνται αρπακτικά θηρία, τα οποία κρύβουν ερωτισμό και σεξουαλικότητα – αυτό ισχύει συνήθως λόγω των λαμπερών τους ματιών. Παράλληλα, συμβολίζονται και ως δαίμονες, οι οποίοι πάντα αναζητούν καθαρές ψυχές, με σκοπό να τις καταστρέψουν.

Στην πτυχιακή της εργασία η Lisa Jesse (2000), χαρακτηρίζει το λύκο ως μοχθηρό κτήνος, στηριζόμενη στον συγγραφέα Beryl Rowland. Στην εργασία της επιχείρησε να δικαιολογήσει τη δήλωση αυτή του συγγραφέα και να αναλύσει τις διάφορες μορφές του λύκου που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Κατόπιν έρευνας, συμπεραίνει ότι υπάρχει μια επίμονη απεικόνιση των λύκων ως διαβολικά, αρπακτικά θηρία τα οποία διακατέχονται από απληστία και τείνουν να διαφθείρουν. Παράλληλα, θεωρεί ότι οι άνθρωποι εκδηλώνουν τους φόβους τους απέναντι στους «λύκους» μέσω των παιδικών παραμυθιών, ενώ υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν σε διάφορους ήρωες χαρακτήρες ζώων, γιατί ουσιαστικά φοβούνται τις θηριώδεις ιδιότητες που κρύβουν οι ίδιοι μέσα τους.

Βλέποντας το θέμα από μια άλλη σκοπιά, ο Arthur Arnold (σε άρθρο του 1986), υποστηρίζει ότι ο λύκος παρουσιαζόταν – μέχρι τον 19ο αιώνα – ως απειλητικός και τρομακτικός στα λαογραφικά μυθιστορήματα, αφού ο άνθρωπος δεν είχε ακόμα αναπτύξει οικολογική συνείδηση απέναντι στα ζώα.

Τέλος, κατά τους Zimen και Fiennes, η πρώτη φορά που εμφανίζεται η σύγκρουση του ανθρώπου με το λύκο, ήταν σε μια περίοδο όπου απειλείτο η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και της γεωργίας στη Βόρεια Ευρώπη, λόγω των λύκων (Arnold, 1986).

Υπάρχουν αρκετές θεωρίες και απόψεις στο ερώτημα γιατί ο λύκος παρουσιάζεται ως εχθρός του ανθρώπου, αλλά και γιατί επιλέγεται ως κύρια φιγούρα στα παιδικά παραμύθια. Πολλές από αυτές τις θεωρίες ταυτίζονται, ενώ άλλες βρίσκονται σε πλήρη σύγκρουση. Μπορεί όμως απλά να συμπληρώνει η μία την άλλη. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι, η φιγούρα του λύκου αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της αγωγής των παιδιών, προσαρμοσμένη σε κάθε εποχή αλλά και σε κάθε πολιτισμό.

2.2 Βιβλιογραφική έρευνα επιστημονικού ερωτήματος

Η έννοια στο συμβολισμό του λύκου ως πρωταγωνιστή σε παιδικά παραμύθια, έχει αντιστραφεί τα τελευταία χρόνια. Στη σύγχρονη εποχή, ο λύκος παρουσιάζεται καλός, ευγενικός, ευαίσθητος, ακόμα και ως θύμα.

Ο λύκος, πέρα από την άγρια πλευρά της φύσης του, κρύβει πολλούς θετικούς συμβολισμούς. Αρχικά, ο λύκος θεωρείται από τα πιο σεβαστά ζώα του ζωικού βασιλείου. Είναι αφοσιωμένος και στοργικός πατέρας, αλλά παράλληλα είναι προστάτης της φυλής και της οικογένειάς του. Επίσης, θεωρείται ότι είναι ένα ζώο γεμάτο πνεύμα και πίστη. Στις φυλές της Βόρειας Αμερικής, θεωρείται σύμβολο δημιουργίας και γονιμότητας. Αντίθετα όμως, στη δυτική Ευρώπη, συμβολίζει την καταστροφή και τον θάνατο («Wolf Symbolism», n.d.).

Στο βιβλίο της η Clarissa Pinkola Estes, «Women who run with the wolves: Myths and stories of the wild Woman archetype» (1992), αναφέρει ότι οι γυναίκες και οι λύκοι έχουν κοινά ψυχικά χαρακτηριστικά, όπως η διαίσθηση, το παιχνιδιάρικο πνεύμα αλλά και η ικανότητα αφοσίωσης.

Από την άλλη μεριά, ο λύκος, θεωρείται σύμβολο της έντονης σεξουαλικότητας, όπως ερμηνεύτηκε ο ρόλος του στο παραμύθι «Κοκκινοσκουφίτσα». Με αφορμή αυτό το

παραμύθι, πολλές φεμινίστριες συγγραφείς – όπως η Catherine Orenstein – προσπάθησαν να ανατρέψουν τα στερεότυπα αντιστρέφοντας την ιστορία. Σκοπός, ήταν να αποδειχθεί η δύναμη που διαθέτει η γυναίκα να αντιμετωπίσει οποιοδήποτε «λύκο», χωρίς βέβαια να διατρέξει κάποιο κίνδυνο (Orenstein, 2004). Άρα ο ρόλος του λύκου εντάσσεται σε μια τάση ανατροπής μη αποδεκτών στερεοτύπων, από συγκεκριμένη ομάδα.

Τα στερεότυπα δεν αφορούν μόνο φυλετικές διακρίσεις, αλλά και την αντίθεση «κακού» και «καλού». Όπως φαίνεται και στο παραμύθι του Ευγένιου Τριβιζά (2011), «Τα τρία μικρά λυκάκια», ένα ήμερο ζώο – όπως το γουρούνι – μπορεί να είναι ύπουλο και κακό. Επομένως δε σημαίνει ότι πάντα ο λύκος αντιπροσωπεύει τον κίνδυνο. Αποτέλεσμα, είναι η ανατροπή στερεοτύπων και προκαταλήψεων του «πολιτισμένου ανθρώπου» γύρω από την άγρια φύση και τα «άγρια ζώα» της (Σιαφαρίκα, 2010). Επίσης, στο παραμύθι της Σοφίας Παράσχου-Χατζηδημητρίου (2004), «Και οι κακοί έχουν ψυχή», τα στερεότυπα αναθεωρούνται και ανατρέπονται με σκοπό την ανεύρεση της αλήθειας και τη λύτρωση των κακών ηρώων του παραμυθιού (Ματιά, n.d.). Εξάλλου, ό,τι θεωρούμε κακό και άγριο, όσο το απωθούμε και το περιθωριοποιούμε, τόσο περισσότερο αγριεύει. Αυτό αποτελεί και ένα μήνυμα στο σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος απωθεί όλα όσα φοβάται καταπιέζοντας έτσι τον ίδιο του τον εαυτό.

Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι ο λύκος αποτελεί είδος προς εξαφάνιση τα τελευταία χρόνια. Από τον 14^ο αιώνα και μετά, οι συστηματικές προσπάθειες εξόντωσής του οδήγησαν στην εξαφάνισή του από 14 χώρες της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης και γενικά από ένα μεγάλο μέρος του Βορείου Ημισφαιρίου. Αποτέλεσμα της μήνης εναντίον του λύκου, ήταν η οριστική εξαφάνιση του από την Πελοπόννησο, ήδη από το 1940 (Δρομπόνης, 2012). Στη Σκωτία, οι λύκοι εξαφανίστηκαν από τα τέλη του 1700. Μέσα από έρευνες που έχουν γίνει, αποδείχθηκε ότι ο λύκος θεωρείται πολύ σημαντικός παράγοντας στην ισορροπία του οικοσυστήματος (BBC News, 2007). Το 1993 απαγορεύτηκε η εξόντωσή του, με την ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Κοινοτικής Οδηγίας 92/43 (για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας). Έτσι ο λύκος συμπεριλήφθηκε στη λίστα των απειλούμενων ειδών που προστατεύονται (Δρομπόνης, 2012).

Η προσπάθειά του ανθρώπου να επαναπροσδιορίσει τη σχέση του λύκου με το φυσικό περιβάλλον, αλλάζει και τη στάση του απέναντί του. Ο λύκος, σε αρκετά σύγχρονα

λογοτεχνήματα, προβάλλεται πια ως άγριο ζώο που ζει στη φύση και όχι ως εχθρός του ανθρώπου (Δρομπόνης, 2012).

Στα παραμύθια, η ιδέα να εκλείψουν οι λύκοι – από το φυσικό τους περιβάλλον και κατ'επέκταση από τα παραθύμια – είναι αυτή που επιτρέπει στον αναγνώστη να κάνει ένα άλμα στην πραγματικότητα και να συνδέσει το παραμύθι με τους υπαρκτούς κινδύνους που απειλούν τον λύκο με εξαφάνιση. Στο παραμύθι της Μάϊρας Παπαθανασοπούλου (2003), «Έχω ράμματα για την γούνα σου», στο πρόσωπο του πρωταγωνιστή γιατρού διαβάζουμε τις ανησυχίες και τις προσπάθειες των οικολόγων για την προστασία του λύκου (Πρωτοπορία, 2003).

2.3 Κενά στη βιβλιογραφία

Η υφιστάμενη βιβλιογραφία ασχολείται κυρίως με τον αντίκτυπο που έχουν τα παραμύθια στον εύπλαστο ψυχισμό των παιδιών, αλλά και στους συμβολισμούς που δόθηκαν στη φιγούρα του λύκου με την πάροδο των χρόνων σε συγκεκριμένα παραμύθια, όπως η «Κοκκινοσκουφίτσα». Μέχρι στιγμής, δεν εντοπίστηκε κάποια έρευνα, η οποία να αναφέρεται αποκλειστικά στους λόγους της αλλαγής της έννοιας του λύκου στα παραμύθια τα τελευταία χρόνια. Επίσης, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες αναφορές για τα χρονικά πλαίσια που έγινε αυτή η αλλαγή.

Παράλληλα, οι ήδη υπάρχουσες έρευνες, δεν αναφέρουν ούτε αποδεικνύουν τους λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε ο λύκος, εξ αρχής, ως κακιά φιγούρα στα παραμύθια. Ακόμα, δεν εντοπίστηκε κάποια έρευνα, η οποία να αναλύει ιστορικά τη μέχρι σήμερα πορεία του λύκου σε μύθους και σε παραμύθια γενικότερα. Οι υφιστάμενες έρευνες που αναφέρουν ιστορικές αναδρομές, αφορούν σε συγκεκριμένα παραμύθια και μύθους.

2.4 Νέα στοιχεία που θα προσθέσει η παρούσα έρευνα

Η έρευνα αυτή στοχεύει να καλύψει τα πιο κάτω κενά που υπάρχουν στην υφιστάμενη βιβλιογραφία:

- τα χρονικά πλαίσια που έγινε η αλλαγή της έννοιας του λύκου στα παραμύθια
- τους λόγους ή τις ανάγκες που οδήγησαν σ' αυτή την αλλαγή
- την εισαγωγή καινούριων συμβολισμών του λύκου στα παραμύθια
- τις τυχόν τάσεις ή συμπεριφορές των παιδιών απέναντι στα παραμύθια με κεντρικό ήρωα το λύκο.

3 Μεθοδολογία

3.1 Εισαγωγή

Στην πτυχιακή εργασία χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία των ημι-δομημένων συνεντεύξεων (βλ. Παράρτημα 5.1, Πρωτόκολλο συνεντεύξεων) αλλά και της παρατήρησης (βλ. Παράρτημα 5.2, Πρωτόκολλο παρατηρήσεων). Οι συνεντεύξεις έγιναν σε:

- τρεις εκδότες
- τρεις συγγραφείς
- τρεις παιδοψυχολόγους
- δύο νηπιαγωγούς.

Συνολικά έγιναν πέντε προσωπικές συνεντεύξεις, τέσσερις μέσω τηλεφώνου (λόγω απόστασης), μία μέσω skype (λόγω απόστασης) και μία μέσω email (λόγω έλλειψης χρόνου της συμμετέχουσας). Οι συνεντεύξεις αποτελούνταν από έξι με επτά προκαθορισμένες ερωτήσεις. Παρ'όλα αυτά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων αναδύονταν νέες ερωτήσεις, με σκοπό να ληφθούν όσες το δυνατό περισσότερες πληροφορίες. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι ήταν αρκετά δύσκολη η επαφή και η επικοινωνία με τα προαναφερθέντα άτομα, καθώς και η αποδοχή της συμμετοχής τους στην έρευνα. Όλα τα άτομα αποτελούν μέρος σκόπιμης δειγματοληψίας, ενώ οκτώ απ' αυτά δείγμα ευκολίας.

Οι παρατηρήσεις πεδίου πραγματοποιήθηκαν σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο, το οποίο επιλέχθηκε σκόπιμα, λόγω του ότι στο συγκεκριμένο νηπιαγωγείο αφηγούνται παραμύθια με κεντρικό ήρωα τον καλό λύκο, τα παιδιά είναι συνηθισμένα να έρχονται σε επαφή με εξωγενείς επισκέπτες, ενώ παράλληλα, υπήρχε εύκολη πρόσβαση. Οι παρατηρήσεις πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερα παιδιά (δύο αγόρια και δύο κορίτσια, 5 – 6 ετών), τα οποία επιλέχθηκαν τυχαία. Η επιλογή δύο αγοριών και δύο κοριτσιών στην ομάδα έγινε σκόπιμα, με στόχο να δημιουργηθεί μια ομάδα παιδιών της ίδιας ηλικίας στην οποία να αντιπροσωπεύονται και τα δύο φύλλα.

Οι παρατηρήσεις πεδίου χωρίστηκαν σε δύο συναντήσεις σε διάστημα πέντε ημερών. Σκοπός της πραγματοποίησης των παρατηρήσεων σε δύο διαφορετικά χρονικά διαστήματα, ήταν η μεγαλύτερη αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.

- Πρώτη παρατήρηση: Τα παιδιά ερωτήθηκαν αρχικά ποια παραμύθια και ποιούς ήρωες ξεχωρίζουν. Στη συνέχεια, ερωτήθηκαν ποιο παραμύθι με κεντρικό ήρωα το λύκο θα ήθελαν να ακούσουν και, τέλος, αφού βίωσαν την εμπειρία αφήγησης του παραμυθιού, αναπτύχθηκε μεταξύ τους μια απρόσμενη συζήτηση γύρω από το θέμα της φιγούρας του λύκου.
- Δεύτερη παρατήρηση: Αφήγηση στα ίδια παιδιά ενός παραμυθιού με αντιστραμμένη τη φιγούρα του λύκου (δηλαδή καλός και ευγενικός), με σκοπό να συγκριθούν οι αντιδράσεις των παιδιών που προκύπτουν κάτω από αντίθετες συνθήκες.

Σκοπός των συνεντεύξεων και των παρατηρήσεων, ήταν η συλλογή πληροφοριών γύρω από το ερευνητικό ερώτημα «Γιατί ο λύκος απομυθοποιήθηκε στα παιδικά παραμύθια;». Χρησιμοποιήθηκαν γνώσεις ατόμων που ασχολούνται άμεσα, είτε με παιδιά είτε με παραμύθια που έχουν ως κεντρικό ήρωα το λύκο. Επίσης, καταγράφηκαν αντιδράσεις των ίδιων των παιδιών κατά τη διάρκεια της αφήγησης των παραμυθιών, αλλά και μετά απ' αυτή.

3.2 Συνεντεύξεις

3.2.1 Συνεντεύξεις με εκδότες

Το δείγμα από εκδότες αποτελείται από ένα άντρα μέσης ηλικίας και δύο νεαρές γυναίκες. Η συνέντευξη με το διευθυντή εκδοτικού οίκου έγινε προσωπικώς στο σπίτι του στις 28/01/2012, η ώρα 1:30 μ.μ. και διήρκησε πέντε λεπτά, η συνέντευξη με την πρώτη υπάλληλο εκδοτικού οίκου έγινε τηλεφωνικώς στις 30/01/2012, η ώρα 4:30 μ.μ. και διήρκησε δέκα λεπτά και τέλος, η συνέντευξη με τη δεύτερη υπάλληλο εκδοτικού οίκου έγινε μέσω email, το οποίο στάλθηκε στις 04/02/2012 και απαντήθηκε στις 18/02/2012.

Οι τρεις αυτές συνεντεύξεις οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα παραμύθια αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία για τη σωστή ανάπτυξη, διαπαιδαγώγηση και εκπαίδευση των παιδιών. Παράλληλα, μέσα από τα παραμύθια, τα παιδιά ταυτίζονται με τους κεντρικούς ήρωες και διαμορφώνουν τις προσωπικότητες τους καθώς και τους χαρακτήρες τους. Έπειτα, έγινε αναφορά σε συγκεκριμένα είδη παραμυθιών. Πιστεύεται ότι τα κλασσικά παραμύθια μεταδίδουν στα παιδιά συναισθήματα βίας και δημιουργούν στερεότυπα, ενώ τα σύγχρονα παραμύθια ανατρέπουν αυτά τα στερεότυπα.

Στη συνέχεια, έγινε μια συγκεκριμένη αναφορά που αφορούσε τη φιγούρα του λύκου στα παραμύθια. Πιστεύεται ότι ο λύκος επιλέχθηκε σαν κακιά φιγούρα, εξ αρχής στα παραμύθια, λόγω της άγριας φύσης του ζώου. Ο λύκος αποτελεί, στην πραγματικότητα, ένα άγριο ζώο το οποίο επιτίθεται για να βρει τροφή και να επιβιώσει.

[“...Ο λύκος, επειδή είναι ένα ζώο άγριο και επιθετικό, με μεγάλο στόμα και γαμψά δόντια, είναι κατάλληλο για το ρόλο του κακού...”]

Από την άλλη μεριά, τα τελευταία χρόνια άρχισε να αλλάζει η έννοια του λύκου στα παραμύθια, δηλαδή από κακός γίνεται καλός και συνετός.

[“...τα τελευταία 15 χρόνια άρχισε να γίνεται η αλλαγή της έννοιας του λύκου...”]

Αυτό οφείλεται, σύμφωνα με τους εκδότες, στο γεγονός ότι τα σύγχρονα παιδιά αναπτύσσουν από μικρή ηλικία οικολογική συνείδηση και ο λύκος αποτελεί είδος προς εξαφάνιση. Άρα πρέπει να μάθουν πως να προφυλάσσουν το λύκο από τυχόν επιθέσεις και κακουχίες.

[“...έχει σχέση με την καλλιέργεια οικολογικής συνείδησης και προστασία των υπό εξαφάνιση ζώων, που προωθούν οι οικολόγοι...”]

Επίσης, γίνεται λόγω της ανάγκης του ανθρώπου και της κοινωνίας γενικότερα, για εξάλειψη του ρατσισμού και του σεξισμού.

[“Ένας άλλος παράγοντας είναι η στροφή στον χώρο της εκπαίδευσης σε διαμόρφωση αντιλήψεων για θέματα, όπως ο ρατσισμός, ο σεξισμός, ο αυταρχισμός, η οικολογία (περιβαλλοντική εκπαίδευση, διαπολιτισμική εκπαίδευση κ.ά.) και ανάπτυξη αξιών, όπως η ανεκτικότητα, η οικολογική συνείδηση, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η απαλλαγή από στερεότυπα και προκαταλήψεις του παρελθόντος.”]

Τέλος, πιστεύεται ότι είναι μία ένδειξη για τα παιδιά ότι δεν υπάρχει απόλυτο κακό ή καλό.

[“...οι λύκοι δεν είναι κακοί αλλά δεν είναι και πάντοτε καλοί και στη ζωή μας δεν επικρατεί πάντα το καλό...”]

3.2.2 Συνεντεύξεις με συγγραφείς

Το δείγμα από συγγραφείς αποτελείτο από δύο άντρες μέσης ηλικίας και μία νεαρή γυναίκα. Η συνέντευξη με τον πρώτο συγγραφέα έγινε προσωπικώς στο σπίτι του διευθυντή εκδοτικού οίκου στις 28/01/2012, η ώρα 1:10 μ.μ. και διήρκησε είκοσι λεπτά, η συνέντευξη με το δεύτερο συγγραφέα έγινε προσωπικώς στο σπίτι του στις 04/02/2012, η ώρα 10:00 π.μ. και διήρκησε δεκαπέντε λεπτά και τέλος, η συνέντευξη με τη συγγραφέα έγινε τηλεφωνικώς, στις 09/02/2012, η ώρα 7:30 μ.μ. και διήρκησε δεκαπέντε λεπτά.

Τα συμπεράσματα που απορρέουν από αυτές τις συνεντεύξεις είναι ότι τα παραμύθια έχουν ως στόχο να βοηθήσουν στην ανάπτυξη και παράλληλα στην ψυχαγωγία των παιδιών. Επίσης, τα παραμύθια προσφέρουν πρότυπα ταύτισης στα παιδιά, με αποτέλεσμα να τα βοηθούν στην καλύτερη αντιμετώπιση προσωπικών και κοινωνικών προβλημάτων.

[“...Αυτό που γίνεται συνήθως, είναι ότι τα παιδιά μπαίνουν στη θέση του ίδιου του χαρακτήρα και συνδέουν το πρόβλημα του με το δικό τους. Τα προβλήματα της καθημερινότητας ενσωματώνονται μέσα στα παραμύθια...”]

Οι συμμετέχοντες συγγραφείς, ασχολήθηκαν με τη συγγραφή μύθων και σύγχρονων παραμυθιών. Πιστεύουν ότι οι μύθοι αφορούν την πραγματικότητα στην οποία ενσωματώνονται γνωστά ζώα, ενώ τα σύγχρονα παραμύθια αφορούν προσωπικά βιώματα και κοινωνικά προβλήματα. Τόνισαν ότι είναι πολύ σημαντικό στα σύγχρονα παραμύθια να αποφεύγεται ο θάνατος, αλλά να επιβάλλεται η τιμωρία όταν κάποιος διαπράξει κάποιο έγκλημα ή παραβεί κάποιους κανόνες – με αυτό το τρόπο τα παιδιά λαμβάνουν το μήνυμα της διατήρησης της τάξης και του μέτρου – ενώ απαιτείται το αίσιο τέλος στα παραμύθια. Επίσης, θεωρούν ότι τα παιδιά βρίσκουν πιο ενδιαφέροντες τους ζωικούς χαρακτήρες παρά τους ανθρώπινους. Γι’ αυτό το λόγο δίνονται στα ζώα ανθρώπινες ιδιότητες και συμπεριφορές. Επίσης, είναι εξίσου σημαντικό να υιοθετείται απλό λεξιλόγιο – για καλύτερη κατανόηση – αλλά και ελκυστική εικονογράφηση – για διατήρηση του ενδιαφέροντος.

[“Οι εικόνες συμπληρώνουν, πολλές φορές, το παραμύθι...η σπουδαιότητα του εικονογράφου είναι να προεκτείνει το παραμύθι και να μην το αφήσει μόνο στα λόγια. Διότι πολλές φορές αυτό που αφομοιώνει ένα παιδί μέσα από ένα παραμύθι είναι η εικόνα. Τα λόγια μπορεί να τα ξεχάσει αλλά θυμάται την εικόνα. ”]

Όσον αφορά την επιλογή του λύκου ως κακή φιγούρα, πιστεύεται ότι προκύπτει εξαιτίας της άγριας φύσης του ζώου και της επιδίωξης του παραλληλισμού του με τους εξωτερικούς κινδύνους που υπάρχουν στη ζωή μας. Αντίθετα, η απενοχοποιημένη μορφή του λύκου τα τελευταία χρόνια, δικαιολογείται λόγω της σύγχρονης εξέλιξης και της ανάγκης εξάλειψης του ρατσισμού. Επιπρόσθετα, οι συγγραφείς – συμφωνώντας με τους εκδότες – θεωρούν ότι τα παιδιά πρέπει να μεγαλώνουν με την αντίληψη ότι δεν υπάρχει απόλυτο καλό ή κακό.

[“...κάτι που πρέπει να το καλλιεργήσει το παιδί μέσα του μεγαλώνοντας, είναι ότι μεγαλώνει σε ένα κόσμο που πρέπει να προσέχει διότι υπάρχουν κίνδυνοι.”]
[“...η αλλαγή της έννοιας του λύκου έγινε τα τελευταία 15 χρόνια...”]

3.2.3 Συνεντεύξεις με παιδοψυχολόγους

Το δείγμα αποτελείτο από δύο γυναίκες μέσης ηλικίας – η μία εκ των οποίων είναι παιδοψυχίατρος – και μία νεαρή γυναίκα. Η συνέντευξη με την παιδοψυχίατρο έγινε τηλεφωνικά στις 25/01/2012, η ώρα 11:00 π.μ. και διήρκεσε είκοσι λεπτά, η συνέντευξη με την παιδοψυχολόγο έγινε προσωπικά στο γραφείο της στις 26/01/2012, η ώρα 1:30 μ.μ. και διήρκεσε δεκαεπτά λεπτά και τέλος, η συνέντευξη με τη νεαρή παιδοψυχολόγο έγινε τηλεφωνικά, στις 14/02/2012, η ώρα 2:40 μ.μ. και διήρκεσε οκτώ λεπτά. Οι τρεις αυτές συνεντεύξεις ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες, αφού δύο από τα άτομα αντιμετώπισαν κάποια περιστατικά, τα οποία αφορούσαν τραύματα των παιδιών με πυρήνα το λύκο.

Τα αποτελέσματα αυτών των συνεντεύξεων έδειξαν ότι τα παραμύθια είναι ένα μέσο με το οποίο τα παιδιά αναπτύσσουν χαρακτήρα, προσωπικότητα και παράλληλα τα βοηθούν στη διαμόρφωση των κοινωνικών τους σχέσεων. Επίσης, πιστεύουν ότι τα παιδιά ταυτίζονται με τους ήρωες, αλλά παράλληλα εκφοβίζονται από αυτούς. Θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντικό να γίνεται σωστή επιλογή παραμυθιών με βάση την ηλικία, το συναισθηματικό κόσμο των παιδιών τη συγκεκριμένη στιγμή, αλλά και την αντίληψή τους.

[“...τα κριτήρια πρέπει να είναι: πρώτον η ηλικία του παιδιού, δεύτερον το πώς είναι ο συναισθηματικός κόσμος τη συγκεκριμένη στιγμή του παιδιού, παραδείγματος χάριν ίσως ένα παιδάκι που είναι αρκετά φοβικό να μην πρέπει τη συγκεκριμένη εποχή να εισάξουμε παραμύθια τα οποία μπορεί να δημιουργήσουν φοβίες...επίσης, το αναπτυξιακό του επίπεδο, δηλαδή μπορεί ένα παιδάκι να είναι δέκα χρονών αλλά να έχει διάφορα προβλήματα, όπως νόησης ή μάθησης, άρα να μην μπορέσει να

παρακολουθήσει ένα παραμύθι ανάλογο της ηλικίας του και ίσως να πρέπει να επιλέξουμε κάτι πιο απλό...”]

Ακόμα, πιστεύεται ότι τα κλασσικά παραμύθια προσφέρονται για τη μετάδοση ηθικών διδαγμάτων, ενώ τα σύγχρονα, στην αντιμετώπιση προσωπικών και κοινωνικών προβλημάτων. Από την άλλη μεριά, υπάρχουν και τα θεραπευτικά παραμύθια, τα οποία προσφέρονται επίσης για την αντιμετώπιση δυσκολιών και προσωπικών προβλημάτων. Τα θεραπευτικά παραμύθια «δημιουργούνται» πολλές φορές από τον παιδοψυχολόγο με σκοπό να ενεργοποιήσει στο παιδί τη διαδικασία της αντίληψης, γεγονός που θα το οδηγήσει στην επίλυση κάποιου προβλήματος.

[“...ανάλογα με το παιδί και με το θέμα που αντιμετωπίζει, ο θεραπευτής θα φτιάξει ένα παραμύθι που να καθρεφτίζει τις δυσκολίες του παιδιού και της οικογένειας του. Μέσα σε αυτό το παραμύθι ο ήρωας μπορεί να είναι το παιδί.”]

Όσον αφορά την επιλογή της φιγούρας του λύκου, ως άγριος και επικίνδυνος στα παραμύθια, πιστεύεται ότι έγινε καθαρά λόγω της άγριας φύσης του ζώου. Η έννοια του ανατράπηκε τα τελευταία χρόνια, λόγω της ανάγκης εξάλειψης του ρατσισμού αλλά και της ένδειξης ότι δεν υπάρχει απόλυτο κακό ή καλό. Τα πάντα είναι σχετικά και μεταβαλλόμενα. Ο λύκος μπορεί να ταυτιστεί με τον άνθρωπο, ο οποίος έχει και θετικά αλλά και αρνητικά στοιχεία. Κάποιες φορές είναι καλός και στοργικός αλλά κάποιες άλλες εξαγριώνεται και συμπεριφέρεται με βάση τα κτηνώδη του ένστικτα.

[“...αν δεν κάνω λάθος η αλλαγή αυτή έχει γίνει τα τελευταία είκοσι χρόνια. Μπορεί να είναι και λιγότερα...”]

Στις συνεντεύξεις έγινε αναφορά και στο παραμύθι της «Κοκκινοσκουφίτσας», στο οποίο πιστεύεται ότι η ηρωίδα κατέφυγε στον πειρασμό να ανακαλύψει τον άγνωστο, επικίνδυνο και απαγορευμένο – από τη μαμά της – λύκο, διότι δεν της δόθηκε η απαραίτητη εξήγηση και οι λόγοι που καθιστούν το λύκο επικίνδυνο. Επίσης, πιστεύεται ότι υπάρχουν κρυμμένα σεξουαλικά μηνύματα, τα οποία αναλύονται με βάση τη θεωρία του Freud.

[“...νομίζω, ότι ο Freud και όλοι της σχολής του Freud, όταν ξεκίνησε η ψυχαναλυτική θεωρία των σχέσεων, τους ήρθε γάντι η φιγούρα του λύκου. Ο λύκος θεωρείται ότι ξυπνά τη σεξουαλικότητα και την περιέργεια ενός κοριτσιού, μίας συγκεκριμένης ηλικίας, η οποία δεν υπακούει πλέον στη μητέρα της. Εξού και έγινε προέβηφη – με έφηβη – η φιγούρα της Κοκκινοσκουφίτσας...”]

3.2.4 Συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς

Το δείγμα από νηπιαγωγούς αποτελείται από δύο νεαρές γυναίκες. Η συνέντευξη με την πρώτη νηπιαγωγό έγινε προσωπικώς στο σπίτι της στις 03/02/2012, η ώρα 8:00 μ.μ. και διήρκησε έξι λεπτά και τέλος, η συνέντευξη με τη δεύτερη νηπιαγωγό έγινε μέσω skype στις 06/02/2012, η ώρα 4:20 μ.μ. και διήρκησε σαράντα λεπτά.

Οι συμμετέχουσες υπέδειξαν ότι τα παραμύθια στοχεύουν στην ασφαλή διαπαιδαγώγηση και ανάπτυξη των παιδιών. Επίσης, βοηθούν το παιδί να ταυτιστεί, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίσει τυχόν δυσκολίες αλλά και να επεξεργαστεί τα συναισθήματα του. Ακόμα, τόνισαν ότι τα μηνύματα που θα μεταδοθούν μέσα από ένα παραμύθι, έχουν να κάνουν καθαρά με τον τρόπο με τον οποίο αφηγούμαστε ένα παραμύθι.

Στη συνέχεια, ανέλυσαν τα μηνύματα τα οποία δίνουν τα κλασσικά αλλά και σύγχρονα παραμύθια. Αρχικά, τα κλασσικά-παραδοσιακά παραμύθια είναι πιστά δομημένα και σκοπό έχουν να αποδώσουν την πραγματικότητα, ενώ παράλληλα μεταφέρουν ηθικά διδάγματα. Αντίθετα, τα σύγχρονα παραμύθια χαρακτηρίζονται από την ελευθερία έκφρασης και τον σύγχρονο πειραματισμό. Επίσης, είναι δομημένα με σωστά αντίβαρα με σκοπό να αποκτούν τα παιδιά αυτοπεποίθηση.

Έπειτα, έγινε αναφορά στο λύκο ως κακιά φιγούρα στα παραμύθια. Ο λόγος που πιστεύεται ότι επιλέχθηκε ο λύκος για το ρόλο του κακού είναι γιατί αποτελεί από τη φύση του ένα άγριο ζώο με κτηνώδη ένστικτα. Παράλληλα, αποτελεί ένα άγνωστο ζώο στην Κύπρο, άρα δε θα έχει άμεσο αντίκτυπο σε ένα γνώριμο και οικείο ζώο. Ο λύκος αποτελεί μία σταθερή αναφορά στα παραμύθια, λόγω του ότι πολλές φορές συμβολίζει τους εξωτερικούς κινδύνους και προετοιμάζει τα παιδιά για τις μετέπειτα κοινωνικές συνθήκες που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν. Τέλος, ο λύκος λειτουργεί και σαν εργαλείο αντίστασης, δηλαδή πώς μπορεί ένα παιδί να αποκτήσει την ψυχική δύναμη και να αντισταθεί.

[“...νομίζω ο λύκος προσφέρεται κυρίως σαν εργαλείο αντίστασης. Δηλαδή, ψυχικά πώς θα αντισταθώ σε κάτι το οποίο προσπαθεί να με πείσει ότι είναι καλό αλλά δεν είναι...νομίζω προσφέρεται για να αναπτύξουν την ψυχική τους άμυνα...”]

Από την άλλη μεριά, η πρόσφατη αλλαγή της έννοιας του λύκου στα παραμύθια αποσκοπεί κυρίως στην κατάργηση των στερεοτύπων αλλά και στη λύτρωση του λύκου. Επιπρόσθετα, και σ’αυτή την περίπτωση, πιστεύεται ότι η μετατροπή αυτή βοηθά στην

αντίληψη των παιδιών ότι δεν υπάρχει το απόλυτο, δηλαδή κάτι καλό μπορεί να κρύβει πίσω του κάτι κακό και αντίστροφα.

[“...νομίζω αυτό έχει να κάνει με πιο γενικές αλλαγές στην θεωρία των ιδεών γενικά. Δηλαδή, περνώντας στον μεταμοντερνισμό (1950) ... ”]

[“...εδώ και μία εικοσαετία...”]

[“...νομίζω οφείλεται, εν μέρει, στο ότι πρέπει να ανατραπούν τα στερεότυπα. Επίσης, νομίζω, μπήκαμε σε μια εποχή που επιτρέπεται η ελευθερία στην έκφραση...είναι και θέμα πειραματισμού...”]

Παράλληλα, σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι η μία εκ των δύο συμμετεχόντων, έλαβε μέρος στο πρόγραμμα «Οι ιστορίες ξυπνούν» του Υπουργείου Παιδείας. Αυτό το πρόγραμμα αναφερόταν στην αντιμετώπιση της εξαρτητικής συμπεριφοράς, όχι μόνο προς ουσίες αλλά και συμπεριφορικά – εξαρτήσεις των παιδιών από γονείς, φίλους, δασκάλους κλπ. Το εργαλείο που χρησιμοποιεί το πιο πάνω πρόγραμμα είναι τα παραμύθια. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται τρία παραδοσιακά παραμύθια:

1. «Ωραία κοιμωμένη»
2. «Ο καημός»
3. «Τα τρία γουρουνάκια».

Το παραμύθι με τα τρία γουρουνάκια χρησιμοποιήθηκε για τη μεταβατική φάση την οποία περνά το παιδί καθώς αποχωρίζεται τους γονείς του – περίοδος προεφηβείας – και μπαίνει σε ένα άγνωστο και εχθρικό περιβάλλον – την κοινωνία – στην οποία πρόκειται να αντιμετωπίσει μία πληθώρα από κινδύνους και πειρασμούς. Για τα άλλα δύο παραμύθια δε δόθηκαν περισσότερες πληροφορίες. Επιλεγμένοι και εκπαιδευμένοι δάσκαλοι, αφηγούνταν τα πιο πάνω παραμύθια στα παιδιά και τα σταματούσαν κάθε φορά σε συγκεκριμένα σημεία, θέτοντας συγκεκριμένες (προσωπικές) ερωτήσεις σε κάθε παιδί ξεχωριστά και στη συνέχεια στην ομάδα. Έπειτα, συνεχιζόταν το παραμύθι και ακολουθούσε η ίδια διαδικασία. Τη δεύτερη μέρα, γινόταν μια γενικότερη συζήτηση πάνω στα θέματα που είχαν προκύψει από την προηγούμενη μέρα.

3.3 Παρατήρηση πεδίου

3.3.1 Παρατήρηση πεδίου 1

Η πρώτη παρατήρηση πραγματοποιήθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2012, ημέρα Πέμπτη, ώρα 8:30 π.μ. (σκοπός να είναι ξεκούραστα τα παιδιά και να εξαχθούν – όσο το δυνατό – πιο έγκυρα αποτελέσματα). Η παρατήρηση διήρκεσε 30 λεπτά. Τα παιδιά παρέμειναν στην αίθουσα διδασκαλίας τους, στην οποία ταυτόχρονα ήταν και οι συμμαθητές τους, που απασχολούνταν με άλλες δραστηριότητες υπό την επίβλεψη της δασκάλας τους. Η αφήγηση πραγματοποιήθηκε από τον ερευνητή και όχι από τη δασκάλα τους γιατί:

- τα άλλα παιδιά δεν θα είχαν επίβλεψη
- τα παιδιά του συγκεκριμένου νηπιαγωγείου είναι συνηθισμένα να έρχονται σε επαφή με άλλα άτομα λόγω των συχνών δραστηριοτήτων εκτός νηπιαγωγείου αλλά και των συχνών επισκέψεων από άγνωστα για αυτά άτομα (όπως γυμναστές, ζαχαροπλάστες)
- τα παιδιά ήταν ενήμερα για τη δραστηριότητα που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί για την παρούσα έρευνα.

Η επιλογή του ερευνητή να επιτελεί δύο ρόλους ταυτόχρονα – του παρατηρητή και του αφηγητή – είχε κάποια μειονεκτήματα αλλά και κάποια πλεονεκτήματα. Τα μειονεκτήματα συνίστανται στο ότι δεν μπορούσε να αφιερώσει όλη του την προσοχή στην παρακολούθηση. Επίσης, παρόλο που τα παιδιά ήταν συνηθισμένα να έρχονται σε επαφή με άλλα άτομα, εντούτοις παρέμενε κάτι το καινούριο γι' αυτά. Όμως, μπορούσε να καλύψει το προηγούμενο κενό αφού στο τέλος κάθε αφήγησης, πραγματοποιείτο μια μικρή συζήτηση γύρω από το θέμα της φιγούρας του λύκου μεταξύ των παιδιών. Αποτέλεσμα ήταν η επανάληψη της ιστορίας και των κύριων σημείων της από τα ίδια τα παιδιά. Με αυτό τον τρόπο μπορούσε, παράλληλα, να κρατά σημειώσεις και έτσι να μην αποτελεί πρόβλημα το γεγονός ότι είναι παρατηρητής και ταυτόχρονα αφηγητής.

Αρχικά, τα τέσσερα παιδιά κάθισαν από μόνα τους εναλλάξ, δηλαδή ένα αγόρι – ένα κορίτσι, γύρω από ένα μικρό, στρογγυλό τραπεζάκι και ανάμεσα τους καθόταν ο ερευνητής. Ακολούθησε μια γνωριμία μεταξύ ερευνητή και παιδιών, και έπειτα ρωτήθηκαν ποια παραμύθια και ποιους ήρωες ξεχωρίζουν από αυτά. Οι απαντήσεις περιορίστηκαν σε σύγχρονα παραμύθια και τηλεοπτικά κινούμενα σχέδια, όπως Gormiti,

Spiderman, Ben 10 κλπ. Ενδιαφέρον ήταν ότι τα κορίτσια είχαν την ίδια άποψη με αυτή των αγοριών στην επιλογή παραμυθιών και ηρώων.

Στη συνέχεια, ρωτήθηκαν ποιο παραμύθι – με κεντρικό ήρωα το λύκο – θα ήθελαν να τους ακούσουν. Στο σημείο αυτό, υπήρχε ομόφωνη απόφαση και από τα τέσσερα παιδιά για το παραμύθι «Τα τρία γουρουνάκια», το οποίο όπως δήλωσαν είναι το αγαπημένο τους παραμύθι με κεντρικό ήρωα το λύκο. Λόγω όμως της απουσίας του συγκεκριμένου κλασσικού παραμυθιού από το νηπιαγωγείο, έγινε μια απλή αφήγηση του παραμυθιού χωρίς εικόνες. Τα παιδιά βέβαια – ως καλοί γνώστες του συγκεκριμένου παραμυθιού – συμπλήρωναν με δική τους πρωτοβουλία την αφήγηση και την διέκοπταν σε σημεία που ήθελαν να ρωτήσουν κάτι.

Το αγόρι 1 και κορίτσι 1, έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια αφήγησης του παραμυθιού, ενώ παράλληλα έδειχναν ότι ψυχαγωγούνταν με τη δραστηριότητα αυτή. Το κορίτσι 2, έδειχνε κάποιο ενδιαφέρον αλλά παράλληλα αποσπόταν η προσοχή της από τα παιχνίδια γύρω της, ενώ το αγόρι 2 έδειχνε πλήρη αδιαφορία προς την αφήγηση και τον ήρωα του παραμυθιού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, στην αρχή της αφήγησης το παραμύθι διακόπηκε μία φορά στο σημείο όπου η μαμά λέει στα τρία γουρουνάκια της να κτίσουν το δικό τους σπίτι. Όλα τα παιδιά διερωτήθηκαν γιατί η μαμά ζήτησε από τα παιδιά της να φύγουν από το πατρικό τους σπίτι για να κτίσουν το δικό τους. Η απάντηση που τους δόθηκε ήταν ότι κατά την ενηλικίωση τα παιδιά φεύγουν από τους γονείς τους για να μάθουν να ζουν μόνο τους, χωρίς να σημαίνει ότι αποκόπτονται οι σχέσεις μεταξύ γονιού και παιδιού. Δεν ζητήθηκε κάποια περαιτέρω πληροφόρηση, αλλά ούτε και εξέφρασαν οποιαδήποτε σκέψη.

Επίσης, κατά την διάρκεια της αφήγησης τα παιδιά διέκοπταν το παραμύθι για να σχολιάσουν ποιο από τα τρία γουρουνάκια έκανε την πιο σωστή επιλογή οικοδομικού υλικού αλλά και με ποιο ταυτίζονται τα ίδια. Επιλέχθηκε και από τα τέσσερα παιδιά το τρίτο γουρουνάκι, το οποίο ήταν το εξυπνότερο – αφού επέλεξε το πιο δυνατό και ανθεκτικό οικοδομικό υλικό.

Στο τέλος της αφήγησης, τα παιδιά ανέπτυξαν από μόνοι τους μια συζήτηση με θέμα τη φιγούρα του λύκου. Όλα τα παιδιά δήλωσαν ότι ο λύκος είναι ένα ζώο τρομακτικό και άγριο αλλά δεν τον φοβούνται, αφού βρίσκεται μακριά από αυτά, μέσα στο δάσος. Στη συνέχεια, τραγούδησαν με δική τους πρωτοβουλία ένα τραγούδι που έμαθαν στο νηπιαγωγείο με ρεφραίν «Λύκος, λύκος φοβερός, όλοι με φοβούνται, είμαι ο πιο

τρομακτικός». Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού, τα παιδιά χόρευαν και γελούσαν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, μετά το τέλος της παρατήρησης τα παιδιά ρώτησαν πότε θα πραγματοποιείτο η επόμενη επίσκεψη και ποιο παραμύθι θα ακούσουν από τον αφηγητή.

3.3.2 Παρατήρηση πεδίου 2

Η δεύτερη παρατήρηση πραγματοποιήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2012, ημέρα Τετάρτη, ώρα 8:30 πμ. και διήρκεσε μία ώρα. Τα παιδιά – και αυτή τη φορά – παρέμειναν στην αίθουσα διδασκαλίας, στην οποία παρευρίσκονταν και οι συμμαθητές τους οι οποίοι απασχολούνταν με άλλες δραστηριότητες υπό την επίβλεψη της δασκάλας τους. Η αφήγηση πραγματοποιήθηκε και πάλι από τον ερευνητή.

Τα παιδιά κάθισαν γύρω από το ίδιο μικρό, στρογγυλό τραπέζι, με τον ίδιο τρόπο που είχαν καθίσει την προηγούμενη φορά, και ανάμεσα τους ο ερευνητής. Στο τραπέζι τοποθετήθηκαν τέσσερα παραμύθια με κεντρικό ήρωα τον καλό λύκο. Τα παραμύθια ήταν:

- The three horrid bigs and the big friendly wolf, της Liz Pichon
- Το καλό λυκάκι, της Nadia Shireen
- Ο λυκούργος και το δίκτυο της αγάπης, της Ευδοκίας Σκορδαλά-Κακατσάκη
- Τα τρία μικρά λυκάκια, του Ευγένιου Τριβιζά.

Τα παιδιά, αφού ήλεγξαν τους τίτλους και τις εικονογραφήσεις όλων των παραμύθιων, επέλεξαν το παραμύθι του Ευγένιου Τριβιζά, «Τα τρία μικρά λυκάκια». Στην αρχή της αφήγησης, τα παιδιά διέκοψαν το παραμύθι για να διευκρινίσουν αν οι ήρωες που αναφέρονταν ήταν σκίουροι, κάστορες ή λυκάκια. Τότε τα παιδιά θυμήθηκαν περίπου το παραμύθι και ανέφεραν πως το είχαν διαβάσει ξανά στο παρελθόν με τη δασκάλα τους.

Κατά τη διάρκεια της αφήγησης, τα παιδιά ήταν ενθουσιασμένα και ανυπόμονα για την εξέλιξη της ιστορίας, έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον στις εικονογραφήσεις του παραμυθιού και ταυτίζονταν με τα μικρά λυκάκια. Τα κορίτσια ταυτίστηκαν με το άσπρο λυκάκι ενώ τα αγόρια με το μαύρο. Το αγόρι 1 και το κορίτσι 2 έδειχναν ενδιαφέρον καθ' όλη τη διάρκεια του παραμυθιού. Επιπλέον, έδειχναν να ψυχαγωγούνται και να ικανοποιούνται με την εξέλιξη της ιστορίας, σε αντίθεση με το κορίτσι 1 που προς το τέλος της ιστορίας, άρχισε να αδιαφορεί και να βαριέται. Η μεγάλη έκπληξη ήταν το αγόρι 2, το οποίο

συμμετείχε πιο ενεργά σε σύγκριση με την πρώτη παρακολούθηση που πραγματοποιήθηκε. Όμως, στο τέλος της ιστορίας έδειξε απογοήτευση και δυσανασχέτηση, λόγω του αίσιου τέλους του παραμυθιού και της απουσίας τιμωρίας του κακού. Ίσως αυτό να δείχνει ότι τα παιδιά όντως επηρεάζονται από τα κλασσικά παραμύθια και μερικές φορές έχουν ανάγκη τη σκληρή τιμωρία του κακού. Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να σημειωθεί, ότι τα υπόλοιπα παιδιά είχαν υποψιαστεί το τέλος της ιστορίας, δηλαδή ότι το κακό γουρούνι και τα τρία μικρά λυκάκια θα γίνονταν φίλοι και θα ζούσαν ευτυχισμένοι μαζί.

Στη συνέχεια, τα παιδιά εξέφρασαν την επιθυμία να διαβαστεί ακόμα ένα παραμύθι, χωρίς να υπάρχει σύγκλιση απόψεων για την επιλογή του παραμυθιού. Τα κορίτσια ήθελαν το παραμύθι «Το καλό λυκάκι». Τα αγόρια το παραμύθι «The three horrid bigs and the big friendly wolf», ενώ το αγόρι 2 επέμενε στο παραμύθι «Ο λυκούργος και το δίχτυ της αγάπης». Έτσι, διαβάστηκαν και τα τρία παραμύθια, με σκοπό να μην απογοητευτεί κανένα από τα τέσσερα παιδιά αλλά και για συνέχιση της παρακολούθησης τους.

Το πρώτο παραμύθι που άκουσαν ήταν «Ο λυκούργος και το δίχτυ της αγάπης». Κατά τη διάρκεια της αφήγησης, το κορίτσι 1 αποχώρησε από το τραπέζι για να ζωγραφίσει με τους υπόλοιπους συμμαθητές της. Στη συνέχεια, τα αγόρια ήθελαν να επισπεύσουμε την αφήγηση στην σελίδα 10 – 11, όπου υπήρχε μια εικόνα με φωτιές οι οποίες σχημάτιζαν ένα δράκο. Όταν κατάλαβαν όμως ότι ο δράκος δεν ήταν ήρωας του παραμυθιού αλλά μια προέκταση της φωτιάς σε σχήμα δράκου, έχασαν το ενδιαφέρον τους και ζήτησαν να διακοπεί η αφήγηση.

Το επόμενο παραμύθι ήταν «Το καλό λυκάκι», στο οποίο όλα τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον λόγω της πρωτότυπης εικονογράφησης του παραμυθιού. Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον έδειξαν στην εικόνα όπου εμφανίζεται τεράστιος ο μαύρος κακός λύκος και μπροστά του σε πολύ μικρότερο μέγεθος ο γκριζός καλός λύκος. Τα παιδιά δε δέκοψαν το παραμύθι σε κανένα σημείο, αλλά κοίταζαν τις εικόνες προσεκτικά και άκουγαν με ενδιαφέρον την αφήγηση.

Το τελευταίο παραμύθι ήταν το «The three horrid bigs and the big friendly wolf», το οποίο επειδή είναι σε αγγλική έκδοση, γινόταν ταυτόχρονη μετάφραση από τον αφηγητή κατά τη διάρκεια της αφήγησης. Τα παιδιά, διασκέδασαν πολύ με τις αστείες εικονογραφήσεις και το παιχνιδιάρικο κείμενο. Παράλληλα, έδειξαν ιδιαίτερο ενθουσιασμό στο καινούριο παραμύθι και στην ιδιαίτερη πλοκή της ιστορίας. Άκουγαν με ιδιαίτερη προσοχή την

εξέλιξη του παραμυθιού, ενώ ανυπομονούσαν να εξετάσουν τις εικονογραφήσεις των επόμενων σελίδων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από τις πιο πάνω συνεντεύξεις απορρέουν διάφορα συμπεράσματα. Ένα από αυτά είναι ότι ο λύκος επιλέχθηκε αρχικά από τους συγγραφείς των μύθων και των κλασικών παραμυθιών, λόγω της πραγματικής του υπόστασης ως άγριο ζώο και της απειλής που αποτελεί, ως πραγματικό ον αλλά και ως σύμβολο (βλ. πίνακα 4).

- **Αντίκτυπος των παραμυθιών στα παιδιά**

- ο αντίκτυπος παραμυθιών
 - προβληματισμός 1
 - ταξίδι φαντασίας 1
 - ανάπτυξη 3
 - θετικό αντίκτυπο 1
 - εκπαίδευση 2
 - ταύτιση 3
 - περιβάλλον παιδιού 1
 - διαπαιδαγώγηση 2

- **Είδη παραμυθιών**

- ο παραδοσιακά παραμύθια-μύθοι
 - βία 1
- ο σύγχρονα παραμύθια
 - ανατρή σtereοτύπων 4

- **Επιλογή παραμυθιών**

- ο κριτήρια
 - ειδική παρακολούθηση 2

- **Λόγος επιλογής λύκου ως κακή φιγούρα**

- ο άγρια φύση ζώου 2
- ο εντυπωσιασμός 1
- ο επιβίωση 1
- ο πραγματικότητα 1
- ο τυπική φιγούρα 1

- **Λόγοι ανατροπής της φιγούρας του λύκου**

- ο εκφοβισμός 1
- ο αποχή βίας 1
- ο δεν υπάρχει απόλυτο 1
- ο οικολογία 2
- ο ρατσισμός 2
- ο σεξισμός 1

- **Πότε ανατρήθηκε η φιγούρα του λύκου**

- ο τελευταία 15 χρόνια

αριθμοί= συχνότητα απαντήσεων

Πίνακας 1: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με εκδότες

Η αλλαγή της έννοιας του λύκου έγινε τα τελευταία δεκαπέντε με είκοσι χρόνια (βλ. πίνακα 1, 2, 3, 4), με σκοπό να καταργήσει τα στερεότυπα της παραδοσιακής κοινωνίας (βλ. πίνακα 3) – συμπεριλαμβανομένου του ρατσισμού και του σεξισμού (βλ. πίνακα 2) – και να βοηθήσει τα παιδιά να αντιληφθούν ότι τίποτα δεν μπορεί να υπάρξει ως απόλυτο κακό ή καλό (βλ. πίνακα 1, 2, 3, 4).

• **Αντίκτυπος των παραμυθιών στα παιδιά**

- ο στόχοι παραμυθιών
 - ανάπτυξη 4
 - αντιμετώπιση δυσκολιών 2
 - εξωτερίκευση συναισθημάτων 1
 - ασφαλής διαπαιδαγώγηση 4
- ο αντίκτυπος παραμυθιών
 - ταύτιση 2
 - περιβάλλον παιδιού 1
 - επεξεργασία συναισθημάτων 4
 - διαδικασία αφήγησης 1
 - τηλεοπτική βία 1
 - ανάγκη ανακάλυψης 1

• **Είδη παραμυθιών**

- ο παραδοσιακά παραμύθια-μύθοι
 - ηθικά διδάγματα 1
 - πίστη δόμηση 2
 - πραγματικότητα 1
- ο σύγχρονα παραμύθια
 - αυτοπεποίθηση 1
 - σωστά αντίβαρα 1
 - ελευθερία έκφρασης 1
 - πειραματισμός 1

• **Λόγος επιλογής λύκου ως κακή φιγούρα**

- ο άγρια φύση ζώου 3
- ο άγνωστο ζώο 3
- ο εξωτερικοί κίνδυνοι 6
- ο κοινωνικές συνθήκες 1
- ο εργαλείο αντίστασης 2
- ο σταθερή αναφορά 1

• **Λόγοι ανατροπής της φιγούρας του λύκου**

- ο χορτοφάγος 1
- ο κάθαρση 1
- ο κατάργηση στερεότυπων 3
- ο δεν υπάρχει απόλυτο 1

• **Πότε ανατράπηκε η φιγούρα του λύκου**

- ο τελευταία 20 χρόνια
- ο μεταμοντερνισμός (μετά το 1950)/φεμινισμός (1960)

αριθμοί= συχνότητα απαντήσεων

Πίνακας 2: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με νηπιαγωγούς

Κάθε νόμισμα έχει δύο όψεις όπως και κάθε ζωντανός οργανισμός, ειδικότερα ο άνθρωπος. Ο λύκος παραλληλίζεται με τον άνθρωπο. Καθένας από μας μπορεί να είναι καλός, ευγενικός, τίμιος αλλά ταυτόχρονα όλοι μας κρύβουμε κτηνώδη και επικίνδυνα ένστικτα. Ουδέν κακό αμιγές καλού, αλλά και ουδέν καλόν αμιγές κακού.

- **Αντίκτυπος των παραμυθιών στα παιδιά**

- ο στόχοι παραμυθιών
 - ανάπτυξη 3
 - ηθικά διδάγματα 1
 - ψυχαγωγία 2
 - διαπαιδαγώγηση 1
- ο αντίκτυπος παραμυθιών
 - ταύτιση 6
 - εκπαίδευση 1
 - θετικός αντίκτυπος 1
 - αντιμετώπιση δυσκολιών 2

- **Είδη παραμυθιών συγγραφέα**

- ο μύθοι
 - πραγματικότητα 3
 - γνωστά ζώα 2
- ο σύγχρονα παραμύθια
 - επιλογή παραδοσιακού 1
 - κοινωνικά προβλήματα 2
 - βιώματα 2
 - αποφυγή θανάτου 1
 - επιβολή τιμωρίας 2
 - γνωστά ζώα 2
 - κωμικές φιγούρες 1
 - αλλαγή καινοτομίας 1
 - διατήρηση παράδοσης 3
 - ανθρωπομορφισμός 3
 - απλό λεξιλόγιο 1
 - αλλαγή εικονογράφησης 1
 - ρατσισμός 1
 - ανάγκη αίσιου τέλους 3
 - προσωπικά προβλήματα 2

- **Λόγος επιλογής λύκου ως κακή φιγούρα**

- ο άγρια φύση ζώου 5
- ο πανούργος 1
- ο εξωτερικοί κίνδυνοι 4
- ο τυπική φιγούρα 1

- **Λόγοι ανατροπής της φιγούρας του λύκου**

- ο εξημερωμένος 1
- ο αλλαγή καινοτομίας 1
- ο σύγχρονη εξέλιξη 3
- ο δεν υπάρχει απόλυτο 2
- ο λύτρωση 2

- **Εικονογράφηση**

- ο συμπλήρωμα κειμένου 1

- **Πότε ανατράπηκε η φιγούρα του λύκου**

- ο τελευταία χρόνια
- ο τελευταία 15 χρόνια

αριθμοί= συχνότητα απαντήσεων

Πίνακας 3: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με συγγραφείς

• **Αντίκτυπος των παραμυθιών στα παιδιά**

- ο στόχοι παραμυθιών
 - ανάπτυξη 6
 - διαμόρφωση σχέσεων 1
 - ανάγκη αίσιου τέλους 1
 - επαφή με εξωτερικά ερεθίσματα 1
 - διδακτικά 1
- ο αντίκτυπος παραμυθιών
 - ταύτιση 6
 - εκφοβισμός 3
 - τηλεοπτική βία 3
 - βίαιες εικονογραφήσεις 1

• **Επιλογή παραμυθιών**

- ο κριτήρια
 - ηλικία 4
 - συναισθηματικός κόσμος 3
 - αντίληψη 1
 - προσωπικότητα 2
 - σκοπός 1

• **Είδη παραμυθιών**

- ο κλασσικά παραμύθια-μύθοι
 - ηθικά διδάγματα 1
- ο σύγχρονα παραμύθια
 - κοινωνικά προβλήματα 5
 - αντιμετώπιση δυσκολιών 4
 - προσωπικά προβλήματα 3
- ο θεραπευτικά παραμύθια
 - αντιμετώπιση δυσκολιών 4
 - προσωπικά προβλήματα 3

• **Λόγος επιλογής λύκου ως κακή φιγούρα**

- ο άγρια φύση ζώου 7
- ο εξωτερικοί κίνδυνοι 1
- ο άγνωστο ζώο 2

• **Λόγοι ανατροπής της φιγούρας του λύκου**

- ο δεν υπάρχει απόλυτο 15
- ο αποφυγή ρατσισμού 1
- ο οικολογία 1

• **Κοκκινοσκουφίτσα**

- ο μηνύματα
 - ανάγκη ανακάλυψης 1
 - αιτιολόγηση άρνησης 1
- ο κρυμμένα μηνύματα
 - σεξουαλικότητα 1

• **Πότε ανατράπηκε η φιγούρα του λύκου**

- ο τελευταία 20 χρόνια
- ο σχετικά πρόσφατα

αριθμοί= συχνότητα απαντήσεων

Πίνακας 4: Εννοιολογικός χάρτης συνεντεύξεων με παιδοψυχολόγους

Από τις παρατηρήσεις που έγιναν, διαφαίνεται ότι τα σύγχρονα παιδιά είναι τόσο εκτεθειμένα στην τηλεοπτική – και γενικότερη – βία, που ο λύκος μπροστά της μοιάζει άκακος και αδιάφορος. Από την άλλη μεριά, τείνουν να ενθουσιάζονται και να προσηλώνονται σε παραμύθια με κεντρικό ήρωα τον καλό λύκο γιατί αποτελεί καινούριο

ερέθισμα γι' αυτά και όχι γιατί έχουν πραγματική ανάγκη να τον απενοχοποιήσουν. Τα παιδιά είναι προδιαθετημένα να συμβολίζουν το λύκο με το κακό και τους κινδύνους που υπάρχουν γενικότερα, λόγω της πρώτης επαφής που είχαν μαζί του μέσω των κλασικών παραμυθιών. Το μόνο βέβαιο είναι ότι τα παιδιά δε θα πάνε ποτέ να ταυτίζονται με τους καλούς ήρωες των παραμυθιών, λόγω της ανάγκης που τους καλλιεργείται – από νηπιακή ηλικία – να χαρακτηρίζονται ως φρόνιμα και ευγενικά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο λύκος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής λογοτεχνίας. Η επιλογή της ένταξης του λύκου στα παραδοσιακά παιδικά παραμύθια, έγινε λόγω της πραγματικής φύσης του ζώου, ως άγριο και επικίνδυνο.

Όσον αφορά τον αντίκτυπο των παραμυθιών – με πρωταγωνιστή το λύκο – στον εύπλαστο κόσμο των παιδιών της Κύπρου, δεν αποτελεί απειλή λόγω της μακρινής του θέσης. Ο λύκος είναι ένα ζώο, το οποίο δεν υπάρχει στην Κύπρο και έτσι τα παιδιά δεν εκφοβίζονται άμεσα απ' αυτόν. Συνήθως τα παιδιά, ταυτίζουν το λύκο με μυθικό ήρωα, ο οποίος δε ζει στο οικείο περιβάλλον τους.

Από την άλλη μεριά, η απενοχοποιημένη πλευρά του λύκου προκαλεί ενδιαφέρον στα παιδιά, λόγω της άγνωστης και διαφορετικής του οπτικής. Τα παιδιά καλούνται να τον «εξερευνήσουν» από την αρχή και να «ανακαλύψουν» την άλλη πλευρά του.

Ο κακός λύκος στα παραμύθια προκαλούσε ανέκαθεν φόβο στα παιδιά. Μήπως όμως δεν έφταιγε αυτός; Ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουμε να παρουσιάσουμε και να αναπαραστήσουμε ένα μυθικό ήρωα επιφέρει και τις ανάλογες επιπτώσεις. Η λανθασμένη χρήση της έννοιας του λύκου στην καθημερινότητα μας – όπως για παράδειγμα: «θα φας το φαγητό σου ή να φωνάξω του λύκου να σε φάει;» – δημιουργεί αρνητικές σκέψεις και εικόνες στο μυαλό των παιδιών.

Από την άλλη μεριά, η ανατροπή της φιγούρας του λύκου, οφείλεται στις ανάγκες και στις προθέσεις του κάθε πολιτισμού και της κάθε κουλτούρας, αλλά ταυτόχρονα και στην εξέλιξη του ανθρώπου γενικότερα. Επιπρόσθετα, αποτελεί ένα μέρος της εκπαίδευσης και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών, αφού μέσω αυτού αναπτύσσουν έννοιες όπως η οικολογία και η ισότητα – με σκοπό την αποφυγή του ρατσισμού και του σεξισμού – μέσω της ανατροπής των παραδοσιακών στερεοτύπων. Επίσης, υιοθετείται η ιδέα της κατάργησης των απόλυτων θέσεων, όπως τι είναι καλό και τι κακό.

Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να ασχοληθούν περαιτέρω με την απάντηση του παρόντος ερευνητικού ερωτήματος «Γιατί ο λύκος απομυθοποιήθηκε στα παραμύθια», με συνεντεύξεις και παρατηρήσεις πεδίου και σε άλλες χώρες. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον αν μια έρευνα επικεντρωνόταν αποκλειστικά στο λύκο σε κυπριακά όπως και ελληνικά παραμύθια. Παράλληλα, σημαντικό θα ήταν να εξεταστεί και ο αντίκτυπος της

εικονογραφημένης φιγούρας του λύκου στα παραμύθια – είτε ως καλός είτε ως κακός – σε παιδιά νηπιακής ηλικίας.

Εν κατακλείδι, ο λύκος αποτελεί μέρος της ζωής μας αλλά και αντικατοπτρισμό ίσως του ίδιου μας του εαυτού. Όλοι επιδεικνύουμε την καλή και ευγενική μας πλευρά, αλλά μέσα μας βαθιά κρύβουμε ένστικτα – κτηνώδη και μη – που μπορούν να μας οδηγήσουν σε σκοτεινές ενέργειες.

Ποιός είναι τελικά πιο τρομακτικός;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arnold, A. (1986). Big bad wolf. *Children's literature in education*, 17(2), 101-111.
doi: 10.1007/BF01139898
- BBC News. (2007, January). *Wild wolves 'good for ecosystems'*. Retrieved March 14, 2012, from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/6310211.stm>
- Estes, C. P. (1992). *Women who run with the wolves: Myths and stories of the wild woman archetype*. New York: Ballantine Books
- Field, P. A, Argyris, G. N, & Knowles, A. K. (2001). Who's afraid of the big bad wolf: A prospective paradigm to test Rachman's indirect pathways in children. *Behaviour Research and Therapy*, 39(1), 1259-1276.
doi: 10.1016/S0005-7967(00)00080-2
- Gray, R. (2009, September 5). Fairy tales have ancient origin: Popular fairy tales and folk stories are more ancient than was previously thought, according research by biologic. *The Telegraph*. Retrieved October 30, 2011, from <http://www.telegraph.co.uk/>
- Heather, S. (2007). The big bad wolf: Masculinity and genetics in popular culture. *Literature and medicine*, 26(1), 109-125. doi: 10.1353/lm.2008.0003
- Heiner, A. H. (2010). *SurLaLune fairytales.com: History of little red riding hood*. Retrieved January 3, 2012, from <http://www.surlunefairytales.com/ridinghood/history.html>
- Heiner, A. H. (2007). *SurLaLune fairytales.com: History of three little pigs*. Retrieved January 3, 2012, <http://www.surlunefairytales.com/ridinghood/other.html>
- Heiner, A. H. (2007). *SurLaLune fairytales.com: Similar tales to little red riding hood*. Retrieved January 2, 2012, <http://www.surlunefairytales.com/ridinghood/other.html>

- Jesse, L. (2000). *Wolves in western literature* (Thesis project). Available from http://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/391/
- Jones, C. (2010). *Into the woods: Little red riding hood and the wolf* (Academia.edu Research paper). New York, NY: Rodopi. Retrieved November 8, 2011, from <http://buffalo.academia.edu/CynthiaJones/Papers/>
- Little red riding hood. (2011). In *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved December 27, 2011, from <http://en.wikipedia.org/>
- Mair, E. (2008, January 23). The three little cowboy builders. Article posted to <http://www.bbc.co.uk/blogs/>
- Orenstein, C. (2004). Dances with wolves. *Ms Magazine*. Retrieved October 1, 2011, from <http://www.msmagazine.com/summer2004/danceswithwolves.asp>
- Peter and the wolf. (2011). In *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved December 29, 2011, from <http://en.wikipedia.org/>
- Pichon, L. (2009). *The three horrid bigs and the big friendly wolf*. Great Britain, London: Little tiger press.
- Pure Spirit. (n.d.). *Wolf symbolism*. Retrieved March 18, 2012, from <http://www.pure-spirit.com/more-animal-symbolism/320-wolf-symbolism>
- Shireen, N. (2011). *To kaló lυκάκι*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος Α.Ε.
- Stevenson, C. L. (2011). Literary ladders in the golden age of children's books. *Sewanee review*, 119(3), 428-444. Retrieved November 9, 2011, from http://muse.jhu.edu/journals/sewanee_review/summary/v119/119.3.stevenson.html/
- The wolf and the seven young kids. (2012). In *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved December 28, 2011, from <http://en.wikipedia.org/>

- Three little pigs. (2011). *In Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved December 28, 2011, from <http://en.wikipedia.org/>
- Walker, S. (2010). Young people's mental health: The spiritual power of fairy stories, myths and legends. *Mental health, religion and culture*, 13(1), 81-92.
doi: 10.1080/13674670903196721
- Williams, V. (2010). Dickens' use of the fairy tale in our mutual friend. In Faktorovich, A. (Ed.), *British Literature: Pennsylvania Literary Journal* (pp. 47-75). Anaphora Literary Press.
- Αισώπου μύθοι. (2008). *Στο Πάρε Δώσε, ιστοχώρος ποικίλης ύλης*. Ανακτήθηκε 26 Δεκεμβρίου, 2011, από <http://www.pare-dose.net/>
- Δρομπόνης, Σ. (2012). Παραμύθι, παραμύθι το κουκί και το ρεβύθι [Web blog post]. Ανακτήθηκε 29 Φεβρουαρίου, 2012, από <http://3dim-megar.att.sch.gr/index.php/classd/item/162-paramythi>
- Κακατσάκη, Σ. Ε. (2009). *Ο λυκούργος και το δίχτυ της αγάπης*. Αθήνα: Εκδόσεις Αγκυρα.
- Κυπρίων έργα. (2010). *Μαρία Πυλιώτου*. Ανακτήθηκε Απρίλιο 1, 2012, από <http://www.kypriwnerga.com/site-artist-63-gr.php>
- Κυπρίων έργα. (2010). *Τούλα Κακουλλή*. Ανακτήθηκε Απρίλιο 1, 2012, από <http://www.kypriwnerga.com/site-artist-109-gr.php>
- Ματιά. (n.d.). Και οι κακοί έχουν ψυχή, της Σοφίας Παράσχου-Χατζηδημητρίου [Web blog spot]. Ανακτήθηκε από <http://books.matia.gr/logotechnikavivlia/ke-i-kaki-echoun-psichi-tis-sofias-paraschou-chatzidimitriou.html>
- Πρωτοπορία. (2003). *Έχω ράμματα για τη γούνα σου*. Ανακτήθηκε Μάρτιο 19, 2012, από http://www.protoporia.gr/product_info.php?products_id=148297

Σιαφαρίκα, Ε. (2010). Το παραμύθι ως μέσο διαχείρισης του φόβου: Η ανατροπή του λογοτεχνικού στερεότυπου του κακού λύκου. *Επιστημονικό Βήμα*, 12, 109-120. Ανακτήθηκε από <http://www.syllogosperiklis.gr/>

Τριβιζάς, Ε. (2011). *Τα τρία μικρά λυκάκια*. Ηράκλειο, Αθήνα: Εκδόσεις Μινώας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

4.1 Πρωτόκολλο συνεντεύξεων

4.1.1 Συνέντευξη με εκδότες

Ερωτήσεις:

1. Μιλήστε μου για την άποψη σας όσον αφορά την επίδραση που έχουν τα παραμύθια στον εύπλαστο κόσμο των παιδιών.
2. Με ποιά κριτήρια επιλέγετε ένα παραμύθι με κεντρικό ήρωα το λύκο να εκδοθεί;
3. Πως βλέπετε τη φιγούρα του λύκου στα παραμύθια;
4. Γιατί ο λύκος επιλέγεται ως «κακιά» φιγούρα στα παραμύθια;
5. Πότε πιστεύετε άρχισε να γίνεται η αλλαγή της έννοιας του λύκου από κακός σε καλό στα παραμύθια;
6. Που αποσκοπεί αυτή η διαφορετική χρήση της έννοιας του λύκου που γίνεται τα τελευταία χρόνια;

4.1.2 Συνέντευξη με συγγραφείς

Ερωτήσεις:

1. Μιλήστε μου για την άποψη σας όσον αφορά την επίδραση που έχουν τα παραμύθια στον εύπλαστο κόσμο των παιδιών.
2. Όσον αφορά τη φιγούρα του λύκου στα παραμύθια, ποιά είναι συνήθως τα ερεθίσματα που σας «καθοδηγούν» στο πως θα παρουσιαστεί ο λύκος σε κάθε παραμύθι;
3. Γιατί επιλέγετε τη φιγούρα του λύκου στα παραμύθια σας και όχι άλλου ζώου;
4. Ο λύκος πρωταγωνιστεί στα παραμύθια σας ως κακός ή ως καλός;
5. Που αποσκοπεί η παρουσίαση του λύκου ως κακός ή καλός στα παραμύθια σας;
6. Πότε πιστεύετε άρχισε να γίνεται η αλλαγή της έννοιας του λύκου από κακός σε καλό στα παραμύθια;
7. Που αποσκοπεί αυτή η διαφορετική χρήση της έννοιας του λύκου που γίνεται τα τελευταία χρόνια;

4.1.3 Συνέντευξη με παιδοψυχολόγους

Ερωτήσεις:

1. Μιλήστε μου για την άποψη σας όσον αφορά την επίδραση που έχουν τα παραμύθια στον εύπλαστο κόσμο των παιδιών.
2. Με ποιά κριτήρια πιστεύετε πρέπει να επιλέγονται τα παραμύθια που θα διαβαστούν στα παιδιά;
3. Γιατί ο λύκος επιλέγεται ως «κακιά» φιγούρα στα παραμύθια;
4. Γιατί ο λύκος επιλέγεται τα τελευταία χρόνια και ως καλή φιγούρα;
5. Πότε πιστεύετε άρχισε να γίνεται η αλλαγή της έννοιας του λύκου από κακός σε καλό στα παραμύθια;
6. Που αποσκοπεί αυτή η διαφορετική χρήση της έννοιας του λύκου που γίνεται τα τελευταία χρόνια;

4.1.4 Συνέντευξη με νηπιαγωγούς

Ερωτήσεις:

1. Μιλήστε μου για την άποψη σας όσον αφορά την επίδραση που έχουν τα παραμύθια στον εύπλαστο κόσμο των παιδιών.
2. Επιλέγετε να αφηγηθείτε παραμύθια με κεντρικό ήρωα το λύκο;
3. Ο λύκος στα παραμύθια αυτά έχει το ρόλο του κακού ή του καλού;
4. Ποιούς στόχους επιθυμείτε να υλοποιήσετε με την επιλογή σας να αφηγηθείτε παραμύθια που παρουσιάζουν το λύκο είτε ως καλό είτε ως κακό;
5. Γιατί ο λύκος επιλέγεται ως «κακιά» φιγούρα στα παραμύθια;
6. Πότε πιστεύετε άρχισε να γίνεται η αλλαγή της έννοιας του λύκου από κακός σε καλό στα παραμύθια;
7. Που αποσκοπεί αυτή η διαφορετική χρήση της έννοιας του λύκου που γίνεται τα τελευταία χρόνια;

4.2 Πρωτόκολλο παρατήρησης πεδίου

ΑΦΗΓΗΤΗΣ	τρόπος αφήγησης	επιθετικός	
		υπομονετικός	
		χαρούμενος	
		τρομακτικός	
		ενδιαφέρον	
ΠΑΡΑΜΥΘΙ	εικονογραφήσεις	βία	
		ενδιαφέρον	
		διασκεδαστικές	
	θεματολογία	ψυχαγωγικό	
		διδασκτικό	
ΠΑΙΔΙ 1	αντιδράσεις παιδί 1	εκφοβισμός	
		αδιαφορία	
		ενδιαφέρον	
		απορία	
		ψυχαγωγία	
ΠΑΙΔΙ 2	αντιδράσεις παιδί 2	εκφοβισμός	
		αδιαφορία	
		ενδιαφέρον	
		απορία	
		ψυχαγωγία	

ΠΑΙΔΙ 3	αντιδράσεις παιδί 3	εκφοβισμός	
		αδιαφορία	
		ενδιαφέρον	
		απορία	
		ψυχαγωγία	
ΠΑΙΔΙ 4	αντιδράσεις παιδί 4	εκφοβισμός	
		αδιαφορία	
		ενδιαφέρον	
		απορία	
		ψυχαγωγία	

ΓΕΝΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ:

Αφηγητής:

Παραμύθι:

Παιδί 1:

Παιδί 2:

Παιδί 3:

Παιδί 4: